

Milli Güvenlik Gerekçeli Grev Ertelemeleri*

Aziz ÇELİK**

The Postponement of Strikes on the Ground of National Security in Turkey

Abstract

This article aims to explore the postponement of strikes by the government on the ground of the national security in Turkey. The article of 54 of the Turkish Constitution and the article 33 of the Act No. 2822 allow the government to postpone any strike or lockout for sixty days if it is deemed to endanger "national security and public health". The article 33 is not applied only to essential services the interruption of which would endanger the life, safety and health of the whole or part of the population but also it is applied to any ordinary strike in any service or industry. Moreover, "postponement" of any strike under this legislation usually means an indefinite ban in practice, the law empowers the Labour Ministry to impose arbitration at the end of sixty days, unless the parties have either come to an agreement or voluntarily sought arbitration. It means that it is extremely difficult to exercise the right to strike in Turkey and Turkish legislation regarding right to strike is not in conformity with the C87 and C98 of ILO.

In practice, postponement of strikes in Turkey is not an exceptional situation but a routine application of all kind of governments in Turkey since 1960's. These postponements mean a clear violation of basic trade union rights. The postponement of strikes on the ground of national security threatens not only the right to strike but also the right to collective bargaining. This legislation has been used to undermine trade unions rights for years. Admittedly the postponement of strikes in Turkey is based on the ground of the pressure on governments derived from employers' organisations. In line with the employers' pressure Turkish governments often misuse the legislation as a hindrance to any strike on the ground of pure economic reasons.

Keywords: Strike, postponement of strikes, national security, right to strike

□ Bu çalışmanın hazırlanması sırasında önerdiği ve sağladığı yargı kararları ve belgeler yanında çalışmayı okuyarak ilettiği görüş ve önerileriyle bana destek olan Avukat Murat Özveri'ye; çeşitli yargı kararlarına ulaşmama yardımcı olan Avukat Abdi Pesok, Üzeyir Ataman, Oğuz Topak ve Fatih Aydemir'e; grev ertelemelerine ait bilgilerin derlenmesindeki yardımlarından dolayı Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü çalışanlarına teşekkür borçluyum. Kuşkusuz çalışmanın olası eksik ve hatalarının sorumluluğu tümüyle bana aittir.

□* Kristal-İş Sendikası, araştırma ve eğitim uzmanı.

Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3

“Türkiye Gıda Sanayii İşçileri Sendikasına bağlı İstanbul’da Ayvansaray, Hasköy, Sütlüce, Beşiktaş, Balat ve Yenipakun olmak üzere 6 değirmende 8 Nisan 1970 tarihinden itibaren uygulanmasına başlanmış bulunan grevin, memleket sağlığı ve güvenliği ile son derece yakından ilgili olması bakımından Milli Güvenliğimizi bozucu nitelikte görölmesi sebebiyle 30 gün geciktirilmesi; Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin uygun mütalâası üzerine, 15/7/1963 tarih ve 275 sayılı Kanununun 21 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 9/4/1970 tarihinde kararlaştırılmıştır.”¹

1. Giriş

1.1 Kapsam

Grev erteleme, gerek 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununun (TİSGLK) yürürlükte olduğu 1963-1980 döneminde gerekse 2822 Sayılı TİSGLK’nın uygulandığı 1983’den bu yana çok sık kullanılan bir greve müdahale yöntemi, dahası grev hakkının özünü ortadan kaldıran bir siyasi müdahale aracı olmuştur. Grev erteleme istisnai, sınırlı ve olağanüstü bir yöntem değil olağan/sıradan bir yöntem olarak kullanılmış; her iki dönemde de “milli güvenlik” grev ertelemelerinin en önemli gerekçesini oluşturmuştur.

Ülkemizin çalışma ilişkileri tarihinde önemli yer tutan grev ertelemelerinin ve özellikle ertelemelerin gerekçelerinin yeterince tartışıldığı söylenemez. Grevin çalışma ilişkileri açasından olağan olmayan bir yol; milli güvenliğin ise netameli bir konu olarak algılanması milli güvenlik gerekçeli grev ertelemelerinin yeterince ele alınmamasının nedenleri olabilir. Bu çalışmada milli güvenlik gerekçeli grev ertelemeleri disiplinlerarası bir bakışla ele alınmaya; sadece çalışma hukukunun konusu olarak değil, siyasi, iktisadi ve tarihsel yanlarıyla bir sosyal politika sorunu olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada ağırlıklı olarak 2822 sayılı yasa dönemindeki (1983 sonrasında) milli güvenlik gerekçeli grev erteleme kararları incelenecek; 275 sayılı Yasa dönemindeki grev ertelemelerinin ise genel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Çalışmada önce milli güvenlik ve milli güvenlik gerekçeli grev erteleme konusu ele alınacak ardından önemli ölçüde birincil kaynaklara dayalı olarak milli güvenlik gerekçeli grev erteleme kararları irdelenecektir. Milli güvenlik gerekçeli grev ertelemelerinin nicel bir değerlendirmesinin ardından, grev ertelemeleri dönemsel olarak ele alınacak; hükümet gerekçeleri, yargı kararları, işveren örgütlerinin etkisi ve sendikaların tutumu değerlendirilecektir. Grev erteleme gerekçelerinin dönemin siyasi-iktisadi özellikleriyle ilişkisi, milli güvenlik gerekçelerinin tutarlılığı/sahiciliği, siyasi iktidarların grev erteleme motifleri, milli

¹ 11 Nisan 1970 tarih ve 13469 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 7/458 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

güvenliğin çalışma ilişkilerindeki yeri, grev ertelemelerinde işveren örgütlerinin rolü çalışmanın yanıt arayacağı diğer sorunlar olacaktır.

1.2 Yöntem Sorunları

Grev erteleme kararlarının nicel değerlendirmesi ile ilgili kimi yöntem sorunlarına değinmek gerekiyor. Bunlardan ilki grev erteleme kararlarının sayısıdır. Grev erteleme kararlarının sayısında esas alınacak ölçüt tartışmalıdır. İlk ayırım erteleme kararının uygulanan greve mi yoksa grev kararına mı yönelik olduğudur. Grev kararına ilişkin ertelemeler olası bir grevin milli güvenlik üzerindeki potansiyel etkileri açısından değerlendirilebilir; oysa uygulanmakta olan bir grevin ertelenmesi grev uygulamasının milli güvenlik üzerinde daha ölçülebilir, ortaya çıkmış sonucuna göre değerlendirilebilir.

Grev ertelemelerinin nicel değerlendirmesindeki bir diğer sorun ise erteleme sayısıdır. Bu noktada ertelemeye ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının sayısı mı, yoksa kapsanan her bir işletme/işyeri mi esas alınacaktır? Örneğin 27 Ocak 1991 tarih ve 20768 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararında tüm grev ve grev uygulama kararlarının ertelenmesi öngörülmüştür. Körfez Krizi nedeniyle alınan bu erteleme kararı 160 işyerinde uygulanan grev ve 100 işyeri için alınan grev kararı olmak üzere toplam 260 işyeri ve işletmeyi kapsamıştır. Yine Kristal-İş Sendikasının örgütlü olduğu Şişecam grubuna ait cam fabrikaları için alınan grev erteleme kararlarında “*Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim Şirketine bağlı işyerlerinde² Kristal-İş Sendikası tarafından alınan grev kararının/uygulanmakta olan grevin*” ifadesi yer almıştır. Oysa bu grevler çok sayıda işletme ve işyerini kapsıyordu. Birden çok belediyeye ilişkin erteleme kararları da benzer niteliktedir. Bakanlar Kurulu kararlarının sayısı temelinde bir nicel analiz grev ertelenen işyeri/işletme sayısı açısından yanıltıcı sonuçlar doğurabilir.

Bir diğer sorun ise ertelemenin etkilediği işçi sayısına ilişkindir. Bu konuda yeterince sağlıklı kayıtlar yoktur. Örneğin bazı erteleme kararlarının kapsamındaki işçi sayısı ile ilgili olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’ndan da bilgi edinilememiştir.³ Öte yandan grev erteleme kapsamındaki işçi sayısının hesabında

² Bu ifade hukuken de tartışmalıdır. Zira Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. (Şişecam) söz konusu uyuşmazlıkların tarafı değildir. Uyuşmazlıklara taraf olan şirketler (Anadolu Cam Sanayi A.Ş., Paşabahçe Cam Sanayi A.Ş., Trakya Cam Sanayi A.Ş.) ayrı tüzel kişilikler olup bireysel iş hukuku açısından da toplu iş hukuku açısından da Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. ile ilgileri yoktur. Şişecam bir holding şirketi olarak uyuşmazlığa konu şirketlerin en büyük hissedardır. Ancak bu hissedarlık onu toplu iş ilişkisinde taraf yapmaz. Bakanlar Kurulu kararındaki ifade grev erteleme gibi son derece ciddi bir konudaki çarpıcı bir özensizlik örneğidir. Bu özensiz ifade 8 Haziran 2001 tarih ve 24426 sayılı, 8 Aralık 2003 tarih ve 25310 sayılı mükerrer ve 14 Şubat 2004 tarih ve 25373 sayılı Resmi Gazetelerde yayımlanan grev erteleme kararlarında yer almıştır.

³ Bilgi Edinme Yasası çerçevesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurarak ertelenen grevlere ilişkin bilgi talebinde bulunduk. Ancak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3

bakanlık tarafından ilgili sendikaya verilen yetki belgelerinde yer alan işçi sayıları esas alınmakta olup bu işçi sayılarının sağlıklı olup olmadığı tartışmalıdır. Yine greve katılan işçi sayısı ile grev ve lokavt kapsamında olmayan işçi sayısı da grev erteleme kararlarının etkilediği işçi sayısının ölçülmesinde zorluklar yaratmaktadır. Bu çalışmada ertelenen grev sayısı işyeri/işletme/tüzel kişilik bazında ele alınmaya çalışılacak; işçi sayısı açısından ise bakanlık verileri, bakanlık verilerinin olmadığı veya eksik olduğu noktalarda ise sendika verilerinden ve basında yer alan bilgilerden yararlanılacaktır.

2. Milli Güvenlik ve Grev

2.1 Milli Güvenlik Kavramı

Anglo-Sakson ve özellikle de Amerikan hukuk sistemine ait bir kavram olan “milli güvenlik” 1961 Anayasası ile birlikte ülkemizin hukuk düzenine girmiştir.⁴ 1961 Anayasası çeşitli maddelerinde “milli güvenlik” kavramına yer vermenin ötesinde 111. Maddesi ile bir Milli Güvenlik Kurulu kurulmasını öngörmüştür.⁵ 1961 Anayasasındaki bu düzenleme ve kavramlar daha sonra çıkarılan çeşitli yasalarda da yer almıştır. Ancak 1961 Anayasasında “milli güvenlik” kavramına yer verilmekle birlikte bu kavramın tanım ve sınırlarına ilişkin bir ifade Anayasa’da yoktur. 275 Sayılı TİSGLK’nın 21. maddesi ile “milli güvenlik” ve “memleket sağlığı” nedeniyle grev ertelenmesine olanak tanınmıştır. Ancak tıpkı Anayasa gibi 275 sayılı Yasada da milli güvenliğin tanımı ve sınırlarına ilişkin bir hüküm yoktur. 275 sayılı yasanın yürürlükte olduğu dönemde sadece Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliğinin 3. Maddesinin (a) bendinde “milli güvenlik” kavramının tanımına rastlanmaktadır. Bu tanım şöyledir:

“Dışardan ve içerden yapılabilecek her çeşit taarruzlara, bozguncu teşebbüslere, tabii afetlere ve büyük yangınlara azimle karşı koyabilmek, devlet otoritesini muhafaza ve devam ettirmek ve bir savaştan galip çıkabilmek için bütün milli kudret, gayret ve faaliyetlerin tam olarak kullanılmasıdır”.

Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından 27 Eylül 2006 tarih ve 28013 sayılı yazı ekinde gönderilen çizelgede bazı grev ertelemelerinin kapsadığı işçi sayısına ilişkin bilgilerin yer almadığı görüldü.

⁴ Lütfi Duran (1970). "Sosyal Hareketler ve Millî Güvenlik." *İktisat ve Maliye* 17, no. 4, Temmuz 1970, s. 165-172.

⁵ 11 Aralık 1962 tarih ve 129 sayılı “Milli Güvenlik Kurulu Kanunu” Kanununun birinci maddesine göre Çalışma Bakanı da kurulun üyesidir. Çalışma Bakanına Milli Güvenlik Kurulunda yer verilmesinin 1960’lı yılların başından itibaren yükselişe geçen işçi hareketlerinin grev, direniş ve benzer türdeki eylemlerinin “Milli Güvenlik” kapsamında değerlendirilmeye başlanmasının sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Hikmet Özdemir (1991), *Sivil Cumhuriyet*, Boyut Yayınları, İstanbul s. 58., aktaran Seydi Çelik (2008).

Anayasa ve yasal düzeyde “milli güvenlik” kavramına ve bunun sınırlarına ilişkin bir tanım ve açıklığın olmaması yüzünden milli güvenliğin tanımı ve sınırları daha çok yargı organlarının kararlarıyla saptanmaya çalışılmıştır.

Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu 1969 tarihli bir kararında⁶ milli güvenliği “yurt ölçüsünde beliren iç ve dış tehlikelere karşı Devlet tüzel kişiliğinin savunma ve güvenlik altına alınması” olarak tanımlamıştır. Daha sonraki yargı kararlarında da benzer bir tanım benimsenmiştir. Nitekim Danıştay 2006/2551 sayılı kararında “yasal bir grevin yasada öngörülen anlamda milli güvenliği bozucu nitelikte görülebilmesi için, ülke ve devletin özel savunma ve güvenlik altına alınmasını zorunlu kılacak ciddi tehlikelerin ortaya çıkması gerekmektedir” diyerek “milli güvenlik” kavramını tanımlamaktadır.⁷ Danıştay, kararın devamında idarenin öne sürdüğü ekonomik sebeplerin erteleme kararının alınmasını yasal kılacak nitelikte olmadığı vurgulanarak ekonomik gerekçelere dayalı olarak milli güvenliğin tehlikeye atıldığı iddialarına kapıyı kapatmaktadır.

“Milli güvenlik” ve “kamu düzeni” kavramlarının muğlaklığı ve idare tarafından kötüye kullanılma ihtimali Anayasal yargı tarafından da tescil edilmiş bir sorundur. Anayasa Mahkemesi’nin 1974/13 sayılı kararında⁸ daha sonra istikrar kazanan⁹ şu değerlendirme yapılmıştır:

“Oysa ‘milli güvenlik’ ve ‘kamu düzeni’ uygulayıcıların kişisel görüş ve anlayışlarına göre genişleyebilecek, öznel yorumlara elverişli, bu nedenle de keyfiliğe dek varabilir çeşitli ve aşamalı uygulamalara yol açacak genel kavramlardır.”

Milli güvenlik kavramının tanımı, sınırları ve temel haklarla ilişkisi doktrinde de tartışma konusu olmuştur. Nuri Çelik, hangi grev ve lokavt halinde milli güvenlik ve genel sağliğin bozulması tehlikesinin bulunduğu takdirinin oldukça zor olduğunu vurgulayarak bu kavramların (milli güvenlik ve genel sağlık) dar yorumlanmasının gereğine dikkat çekmektedir.¹⁰ Metin Kutsal da özellikle milli güvenlik kavramının soyut ve belirsiz olduğunu ve dar yorumlanması gerektiğini vurgulamaktadır.¹¹

“Özellikle milli güvenlik kavramı soyut ve belirsizdir. Şayet bu nedenleri geniş şekilde yorumlayacak olursak hemen hemen bütün grevlerin

⁶ Danıştay Dava Daireleri Kurulu, 19.9.1969, Esas: 1967/711 ve Karar: 1969/652.

⁷ Danıştay 10. Daire, 19.4.2006, Esas No: 2003/6134, Karar No: 2006/2551.

⁸ Anayasa Mahkemesi Kararı, Karar tarihi: 25.4.1974, Esas: 1973/41, Karar 1974/13.

⁹ Anayasa Mahkemesi daha sonra milli güvenlikle ilişkili konularda verdiği çeşitli kararlarda (Esas sayısı : 1976/27, Karar sayısı: 1976/51, Karar günü : 18 ve 22/11/1976; Esas Sayısı: 1984/6, Karar Sayısı: 1985/1, Karar Günü: 11/1/1985; Esas Sayısı : 1985/8, Karar Sayısı : 1986/27, Karar Günü : 26.11.1986) 1974/13 sayılı bu kararna yollama yapmıştır.

¹⁰ Nuri Çelik (2004). *İş Hukuku Dersleri*, Yenilenmiş 17. Bası, Beta, İstanbul, s. 605.

¹¹ Metin Kutsal (1977). “Bakanlar Kurulu Tarafından Ertelenen Grevler”, *İktisat ve Maliye Dergisi*, Cilt 13, Sayı 12, Mart 1977, s. 506.

sonuçları bakımından ülke sağlığını veya milli güvenliği tehlikeye sokabileceğini görmekteyiz. Kuşkusuz 275 sayılı yasanın amacı bu değildir. Örneğin ulusal ekonominin grevlerden önemli ölçülerde de olsa zarar gördüğü iddiası ile grev erteleme kararı verilemez. Halbuki milli güvenliği geniş bir yorumlama ile ulusal ekonomik güvenlikle özdeşleştirmek mümkündür. Bu bakımdan memleket sağlığı ve milli güvenlik kavramlarını dar yoruma tabi tutmak gerektiği kanısındayız”.

Lütfi Duran MGK Genel Sekreterliği yönetmeliğindeki tarifi, yargı organları kararlarını ve doktrinindeki görüşleri de dikkate alarak milli güvenliği “Yurt ölçüsünde beliren iç ve dış tehlikelere karşı devlet tüzel kişiliğinin savunma ve güvenlik altına alınması” olarak tanımlamakta ve toplulukların giriştiği her hareketin kamu düzenini ilgilendirdiğini ancak bu hareketlerin milli güvenliğe dokunması için bazı koşulların gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamakta ve “bir eylemin milli güvenliği tehdit ettiğini kabul etmek, kamu düzenini bozduğunu saptamaktan daha zordur” değerlendirmesini yapmaktadır.¹² Münci Kapani de “milli güvenlik”, “kamu düzeni” gibi kavramların muğlaklığına dikkat çekerek şu görüşleri dile getirmektedir:¹³

“Diğer bir kısım anayasalar, belirli hürriyetlerin ‘kanunun çizdiği sınırlar içinde’ kullanılacağını söylemekle yetinmeyerek, bu konuda kanun koyucuya bazı kıstaslar göstermek istemişlerdir. Bunlar, kişilere anayasa ile tanınan bir hürriyetin –yerine ve mahiyetine göre- ancak ‘kamu düzeni’, ‘milli güvenlik’ ve ‘genel ahlak’, ‘kamu yararı’, ‘genel sağlık’ vs... gibi sebeplerle sınırlanabileceğini belirtmektedirler. İtiraf etmek gerekir ki, hayli müphem ve sağa sola çekilip genişletmeğe elverişli olan bu kavramlar, yasama organının hürriyetleri ölçülü olarak düzenlemesini sağlayacak yeterli kıstaslar sayılmazlar. (...) Geniş bir takdir yetkisine yer veren bu alanda bu yetkiyi kullanacak olan gene yasama organıdır. (...) Bahis konusu olan kıstaslar ustalıklı ve kötü niyetle kullanıldıkları zaman pek âlâ hürriyetleri boğmaya yarayabilmişlerdir”.

Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde verilen çok sayıda örnekte de görüleceği gibi, ülkemizde gerek 275 sayılı Yasa gerekse 2822 sayılı Yasa döneminde “milli güvenlik” kavramı ustalıklı ve kötü niyetle kullanılarak grev hakkı sistemli olarak ihlal edilmiş ve boğulmuştur.

1983 yılında yürürlüğe giren 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu’nun 2. Maddesinin (a) fıkrasında “milli güvenlik” kavramının “Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil

¹² Duran (1970), s. 165-167.

¹³ Münci Kapani (1970). *Kamu Hürriyetleri*, Üçüncü Bası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 209.

bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasını” ifade ettiği belirtilmektedir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği milli güvenliği tanımlarken onun kamu düzeni kavramından farkına dikkat çekmektedir:¹⁴

“Milli Güvenlik, bazen "kamu düzeni ve emniyeti " olarak anlaşılmaktadır. Ancak, bu şekilde anlaşıldığında, milli güvenlik; adeta genel asayiş hizmetine indirgenmiş olmaktadır. Oysa milli güvenlik, asayiş hizmetinin de üzerinde, güvenliğin en üst yapısı ve toplam güvenliğin bir şemsiyesi konumundadır.

İçeriği iç ve dış güvenlik ile savunma konularından oluşan milli güvenlik kavramı, teknik olarak kamu düzeninden farklıdır. Bu bağlamda, iç güvenliği ilgilendiren her olgunun kamu düzenini bozduğu söylenebilir de, kamu düzenini bozan her olgu milli güvenliği bozmayabilir. Bu çerçevede milli güvenlik; Yalnız halkın değil, devletin ve anayasal düzenin devamını da sağlayan hukuki, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri bulunan; Zaman ve yer açısından uzun süreli, devamlı, içten ve dıştan tehlike ve eylemleri içeren; Belirli bir bölgeyi ilgilendiren faaliyetlerden ziyade devletin tüm varlığını ve ülkesini ilgilendiren, hatta yalnız belli bir bölgede olsa bile tüm halkı etkileyen ve yerleşik düzeni bozan veya ortadan kaldıran nitelikteki hareketleri kapsayan bir olgudur.”

Dolayısıyla Duran’ın yukarıda aktardığımız görüşünde dile getirildiği gibi kamu düzeni ile ilgili her eylem ve hareketi milli güvenlikle ilişkilendirmek doğru olmayacaktır.

Öte yandan Türkiye’nin güvenlik siyasetini belirlemek amacıyla hazırladığı belirtilen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)¹⁵ incelendiğinde de “milli güvenlik” kavramının “İç güvenlik: Üniter yapı ve laiklik” ile “Tek devlet, tek ulus, tek bayrak, tek dil” temaları etrafında ele alındığı görülmektedir. MGSB’ye göre “Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden temel unsurlar, irtica,

¹⁴ http://www.mgk.gov.tr/Turkce/sss.html#soru_2 (29 Ağustos 2007).

¹⁵ “Türkiye Cumhuriyeti'nin milli güvenlik siyaseti, Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'nde yer almaktadır. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi, yürütme organı olan Bakanlar Kurulu'nun Anayasanın 117'nci ve 118'nci maddelerinde yazılı devletin milli güvenliğinin sağlanmasına yönelik görevleri çerçevesinde planlamaya yönelik bir idari tasarrufu olup, ana esasları ihtiva eden özlü bir metindir. Söz konusu belge, Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası ve Türk Milleti'nin refahına ilişkin izlenecek milli güvenlik siyasetinin esaslarını içeren bir yol haritası konumundadır. Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi; Türkiye Cumhuriyeti'nin milli menfaati ve milli hedeflerini, milli hedeflere ulaşılması için takip edilecek iç ve dış güvenlik ile savunma siyasetlerine ilişkin esasları kapsamaktadır.” http://www.mgk.gov.tr/Turkce/sss.html#soru_26 (29 Ağustos 2007). Milli Güvenlik Siyaseti Belgesinin uygulanmasından Bakanlar Kurulu sorumludur. Belgenin tam metni 14 Kasım 2005 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlandı. Burada yer verdiğimiz alıntılar Cumhuriyet gazetesinin ilgili haberinde yer alan MGSB metnine dayalıdır.

bölücülük ve aşırı sol akımlardır.”¹⁶ Belgede yer alan “aşırı sol unsurların şiddete dayalı faaliyetleri, toplumda sınıf ayrımcılığı yaratmaya dönük çabaları önlenmelidir” ifadesi ile sınıf ayrımcılığı yaratma çabalarının bir “milli güvenlik” sorunu olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

2.2 Milli Güvenlik ve Greve Müdahale

Greve milli güvenlik nedeniyle müdahale ABD’de Taft-Hartley Yasasıyla (1947) gündeme geldi. Milli güvenlik gerekçeli grev ertelemelerinin Türk mevzuatına da Taft-Hartley’den aktarıldığına ilişkin yaygın bir görüş birliği vardır.¹⁷ Bu görüşe daha çok 275 Sayılı Yasanın grev ertelemeleriyle ilgili hükmünün Meclis’te görüşülmesi sırasında bu hükmün Taft Hartley Yasasından aktarıldığının dile getirilmesi kaynaklık etmektedir.¹⁸ Ancak Taft-Hartley Yasası Türkiye’de 275 Sayılı Yasanın tartışmalarından çok önce, grev tartışmalarına paralel olarak; gerek 1950 öncesinde CHP’liler tarafından gerekse 1950 sonrasında DP’liler tarafından grev tartışmaları sırasında gündeme getirildi; grev hakkının tanınmamasının gerekçelendirilmesinde Taft-Hartley Yasasının getirmiş olduğu sınırlamalar gerekçe gösterildi ve “içtimai emniyetin” hürriyetten önce geldiği iddia edildi.¹⁹ Kuşkusuz bu fikirler 1950’lerde grev hakkının tanınmamasında ve 1960 sonrasında ise grev hakkının sınırlanmasında etkili oldu. Bu nedenle Taft-Hartley Yasasındaki grev erteleme sistemine göz atmak ve Türk mevzuatı ile karşılaştırmak yerinde olacaktır.

2.2.1 Taft-Hartley Yasası ve Grev Erteleme

Taft-Hartley Yasası olarak ünlenen 1947 tarihli İşçi-İşveren İlişkileri Yasası (*Labor-Management Relations Act*), Wagner Yasası olarak bilinen 1935 tarihli Ulusal Çalışma İlişkileri Yasasını köklü bir biçimde değiştirdi. Wagner Yasası

¹⁶ Cumhuriyet, 14 Kasım 2005.

¹⁷ Taft-Hartley Yasasının Türk mevzuatındaki grev erteleme kurumuna kaynaklık ettiğine dair görüşler için: Dereli (1968), Kutal (1977), Demircioğlu (1996), Aydemir (2001), Aydın (2005).

¹⁸ Türk-İş (1964). *Grev ve Lokavt Hakları*, Ankara.

¹⁹ CHP’li Rebi Barkın tarafından kurulan ve daha sonra İstanbul İşçi Sendikaları Birliği’nin yayın organı olan Hürbilek gazetesinin 24 Şubat 1950 tarihli sayısında Ne-Ko imzasıyla yayınlanan “Birleşik [Birleşik] Amerikada iş ihtilaflarının tanzimi ‘Taft-Hartley kanunu’ başlıklı yazıda DP ile CHP arasında şiddetlenen grev hakkının tanınması tartışmalarına etfen şöyle deniyordu: “[Çalışma hürriyeti prensibinin son kalesi olan Amerika Birleşik devletlerinde bile çalışma sahasında, diğer sahalarda da olduğu gibi hürriyetten evvel ‘içtimai emniyet’ kendisini büyük bir ihtiyaç olarak hissettirmektedir. Çalışma serbestisinin en büyük ve zaruri bir yardımcı olarak kabul edilen grev hakkının temel dayanak noktası, devlet müdahalesi, sosyal siyaset ve iş emniyeti tedbirlerinin çalışan ve emekçi sınıflar lehine akması suretile ehemmiyetini kaybetmiş bulunmaktadır.” DP’li Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan’ın Taft Hartley Yasasını da örnek göstererek pek çok ülkenin grev yerine mecburi tahkimi kabul ettiği yönündeki açıklamaları için bakınız, Akis, 20 Temmuz 1957 . **Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3**

sendikaların güçlenmesini sağlayan bir yasa idi. Yasa, işçilerin sendikalarını özgürce seçmelerine ve işçiler tarafından çoğunlukla seçilen sendikanın, toplu iş sözleşmesi yapmaya yetkili olmasına olanak tanıyordu. Yasanın sendikalaşma üzerindeki etkisi çok açıktı: 1935 yılında 3.5 milyon olan sendikalı işçi sayısı, 1947 yılında 15 milyona ulaşmıştı²⁰. Öte yandan Wagner Yasası sendika ve işverenler arasındaki görüşmelere hükümetin müdahalesini yasaklamış²¹, ayrıca “bu yasadaki hiç bir hüküm hiç bir şekilde grev hakkını engellemek, ona müdahale etmek ve onu ortadan kaldırmak veya bu hakkı kayıtlamak ve sınırlamak amacıyla yorumlanamaz” hükmüyle grev hakkına geniş bir güvence getirmişti.²²

Wagner Yasasının değiştirilmesi yönünde Amerikan işveren örgütlerinden gelen baskılar etkili oldu ve büyük ölçüde Ulusal Sanayiciler Birliği (NAM) tarafından yapılan öneriler doğrultusunda²³ Wagner Yasası yerine Taft-Hartley Yasası kabul edildi. Başkan Truman'ın sendikalardan gelen büyük baskı sonucu veto ettiği yasaı Kongre tekrar kabul etti. Sendikalar yasanın intikam ruhuyla hazırlandığını belirterek büyük tepki gösterdiler.²⁴ Taft-Hartley sendikaların etkinliğini azaltan, sendikaları zayıflatan diğer düzenlemeler yanında (örneğin sendikalı işyeri-closed shop yönteminin kaldırılması) greve idari müdahalenin de önünü açtı.²⁵

Yasaya göre bütün bir endüstriyi veya esaslı bir bölümünü etkileyen; çeşitli eyaletler veya yabancı devletler arasındaki ticaret, alışveriş, taşımacılık, iletişim ve haberleşme veya ticari malların üretimiyle ilgili bir grev tehdidinin veya uygulamasının ulusal sağlığı ve güvenliği tehlikeye atacağını düşünen Başkan bir araştırma kurulu atayabilir. Araştırma Kurulu uyuşmazlığa ilişkin olguları ve tarafların görüşünü rapor eder fakat kendi görüşlerini rapora ekleyemez.²⁶ Başkan raporu aldıktan sonra grevin ulusal sağlığı ve güvenliği tehlikeye attığını düşünürse Başsavcıdan ilgili yerel mahkemeye başvurarak grevin engellenmesine yönelik bir karar çıkartılmasını ister. Mahkeme grevin milli güvenlik ve genel sağlığı tehlikeye attığına karar verirse grev durdurulur. Bu karara giderilemeyecek zararlara yol açacağı için bir eylemin yapılmasının engellenmesi (*injunction*) adı verilmektedir.²⁷ Kuşkusuz mahkeme iddiaları yerinde bulmazsa bu talebi geri çevirebilir.

Bu erteleme döneminde taraflar Tahkim ve Uzlaştırma Kurulu'nun yardımıyla biraraya gelip çözüm ararlar. Taraflar Kurul'un önerileri kabul etmek

²⁰ Townson, s. 888.

²¹ Aydın (2005), s. 379.

²² National Labor Relations Act (1935), Sec. 13.

²³ Joseph G. Rayback (1966). A History of American Labor, Expanded and Updated, Free Press, New York, 397-398

²⁴ Rayback (1966), s. 400.

²⁵ Benzer bir düzenleme 1926 tarihli Demiryolları İş Kanunu'nda da bulunmaktaydı. Türk-İş (1964), Amerikan İşçi Hareketinin Tetkiki, Ankara s. 107.

²⁶ Labor Management Relations Act (1947). Sec. 206.

²⁷ Labor Management Relations Act (1947). Sec. 208.

zorunda değildir. Dolayısıyla bu bir zorunlu tahkim mekanizması değildir. Ertelemeyi takip eden altmışıncı günün sonunda taraflar anlaşmaya varamazsa Araştırma Kurulu durumu Başkan'a rapor eder. Başkan bu raporu kamuoyuna açıklar. Tarafların 60 gün içinde anlaşmaya varamamaları üzerine Ulusal Çalışma İlişkileri Kurulu 15 gün içinde işverenin son önerileri için bir grev oylaması düzenler ve sonuçlarını 5 gün içinde Başsavcıya bildirir.²⁸ Grev oylaması sonucunu veya uzlaşılığına dair belgeyi alan Başsavcı grev erteleme kararının kaldırılması için yerel mahkemeye başvurur ve mahkeme kararını kaldırır.²⁹

Böylece mahkemenin grevi erteleme süresi 80 gün devam edebilir. 80 gün sonra uzlaşmaya varılmamışsa ve işçiler grev oylamasında işveren önerilerini kabul etmemişse mahkeme kararını kaldırır. Taraflar 80 günlük geciktirmenin sonunda grev ve lokavta devam edebilirler. ABD Başkanları Taft-Hartley Yasasının verdiği yetkiyi 35 kez kullandılar. Uyuşmazlıkların yüzde 70'i seksen günlük "soğutma" döneminde çözüldü. Taft-Hartley Yasasının öngördüğü geciktirmenin grevlere kamuoyunun verdiği desteği aşındırdığı, işverenlerin yararına olduğu ve sendikalara zarar verdiği vurgulanmaktadır³⁰. Yasanın ihlali ağır yaptırımlara yol açabilmektedir. Birleşik Maden İşçileri Sendikası Taft-Hartley Yasasına meydan okumuş bunun üzerine bir federal yargıç sendika başkanına 20 bin dolar ve sendikaya da 1.4 milyon dolar para cezası vermiştir.³¹

2.2.2 Greve Müdahale Konusunda Ülke Örnekleri

Greve idari kararlarla müdahale (erteleme ve yasaklama) çok istisnai hallerde söz konusu olmaktadır. İngiltere'de Olağanüstü Haller Yasasına göre hükümet ulusal düzeyde acil bir durumun varlığı halinde olağanüstü hal ilanını takiben grevlere müdahale etme hakkına sahiptir. Hükümet ancak parlamentonun onayıyla olağanüstü hal ilan edip grevlere müdahale edebilir.³² Fransa'da ise bir grev kamu düzenini ve halkın genel yaşantısını tehlikeye soktuğunda veya ülke çıkarlarının gerektirdiğı durumlarda hükümet grevci işçileri silah altına alıp askeri disiplin içinde çalıştırma yetkisine sahiptir. Bu yetki 2. Dünya savaşı ve 1958-1963 yılları arasında, Cezayir Savaşı sırasında yoğun olarak kullanıldı. Ancak bu yetki 1963 yılından bu yana kullanılmamaktadır. Almanya'da ise hukuksal iş mücadelelerine, bir toplu iş sözleşmesinin çözümü için yapılan mücadelelere, grevlere kamu otoritelerinin müdahale yetkisi bulunmamaktadır. Bu hüküm iş mücadelesi hakkının olağanüstü durumlarda da korunmasını öngörmekte ancak

²⁸ Labor Management Relations Act (1947). Sec. 209.

²⁹ Labor Management Relations Act (1947). Sec. 210.

³⁰ Aydın (2005), s. 378.

³¹ Demircioğlu (1996), s. 498.

³² Aydemir (2001), 152-153.

sosyal ve ekonomik haklar dışındaki siyasi amaç güden grevler bu korumanın kapsamı dışında kalmaktadır.³³

2.2.3 ILO Sözleşmeleri³⁴ Çerçevesinde Grev Ertelemeleri

Grev hakkı, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 sayılı sözleşmesi tarafından güvence altına alınan sendikalaşma hakkının içinde var olan ve onun doğal bir sonucu olarak kabul edilmektedir.³⁵ ILO Sendika Özgürlüğü Komitesi (SÖK) grev hakkını sendikalaşma hakkının ayrılmaz bir parçası olarak görürken grevin ancak belirli koşullara bağlı olarak sınırlanabileceğini kabul etmektedir. Bu sınırlamalar şiddetli bir ulusal olağanüstü halin varlığına, kamu hizmetine ve zorunlu hizmetlere ilişkindir

ILO SÖK'e göre genel bir grev yasağı ancak şiddetli bir ulusal olağanüstü hal durumunda ve sınırlı bir süre için kabul edilebilir.³⁶ Komite grev hakkının sadece devlet adına yetki kullanan memurlar için sınırlanabileceğini veya yasaklanabileceğini kabul etmekte³⁷ ancak bu tanımın geniş tutulmasına karşı çıkmaktadır.³⁸ ILO SÖK, kelimenin mutlak anlamında/dar anlamında zorunlu hizmetlerde (o hizmetlerin kesintiye uğraması toplumun bir bölümünün veya tamamının yaşamını, kişisel güvenliğini ve sağlığını tehlikeye atıyorsa) grev hakkının sınırlanabileceğini kabul etmektedir. Böylesi durumların var olduğunu tespit etmek için toplumun bir bölümüne veya tamamına yönelik tehlikenin açık ve eli kulağında olması gerekir.³⁹

ILO hastanelerin, elektrik hizmetlerinin, su sağlama hizmetlerinin, telefon hizmetlerinin, polis ve silahlı kuvvetlerin, itfaiye servislerinin, okul çağındaki çocuklara yiyecek sağlama ve okulları temizleme ve hava trafik kontrol hizmetlerinin zorunlu hizmetlerden sayılabileceğini kabul ederken; radyo-tv hizmetlerini, petrol sektörünü, limanları, bankacılığı, mağazaları, parkları, genel olarak taşımacılığı, pilotları, demiryolu hizmetlerini, akaryakıt üretim, taşıma ve dağıtımını, şehirci taşımacılığı, posta servisini, buzdolabı üretimini, otelcilik hizmetlerini, inşaat işlerini, otomobil üretimini, tarımsal faaliyetleri, para basımını,

³³ Aydemir (2001), 155.

³⁴ Ülkemiz çalışma mevzuatının ILO sözleşmelerine uyumsuzluğu konusunda kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışma için bakınız, Mesut Gülmez (2005). *Sendikal Haklarda Uluslararası Hukuka ve Avrupa Birliğine Uyum Sorunu*, Belediye-İş Yayını, Ankara.

³⁵ ILO (2006). Freedom of Association, Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO, Geneva, paragraf 523. Böylece doğrudan 87 sayılı sözleşme metninde yar almayan grev hakkı Sendika Özgürlüğü Komitesinin içtihatlarıyla ILO normlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

³⁶ ILO (2006), paragraf 570.

³⁷ ILO (2006), paragraf 574.

³⁸ ILO (2006), paragraf 575.

³⁹ ILO (2006), paragraf 576 ve 581.

devlet basım evlerini, alkol, tütün ve tuz üretimini, eğitim sektörünü, su şişeleme işini zorunlu hizmetler kapsamında görmemiştir.⁴⁰ Kuşkusuz zorunlu hizmet kapsamına girmeyen hizmetler sayılanlarla sınırlı değildir. SÖK kararlarında sayılan hizmetler SÖK'ün önüne gelen şikayetler sonucu incelediği olayların sonuçlarıyla sınırlıdır.

ILO, kamu sağlığı ve milli güvenlik nedeniyle bir grevin askıya alınması sorumluluğunun hükümete bırakılmayacağını; ertelemeyi gerektirecek bir durumun var olup olmadığına ilişkin kararın bütün tarafların güvенеbileceği bağımsız bir organ tarafından alınması gerektiğini vurgulamaktadır.⁴¹

3. Grev Erteme Mevzuatı: Geciktirmeden Yasaklamaya

3.1 1961 Anayasası ve 275 Sayılı Yasa Dönemi

Grev hakkının sınırlandırılması ve greve müdahale, grev hakkının yasal olarak tanınmadığı dönemlerde de gündemde olan ve grev hakkının tanınıp tanınmaması tartışmaları ile atbaşı giden bir konudur.⁴² Grevin milletin birliği ve devletin bekası için bir tehlike olduğu⁴³ ve bu nedenle bir hak olarak tanınmaması gerektiği görüşlerinden, grev hakkının tanınması durumunda bunun belirli kayıt ve sınırlamalarla tanınması gerektiği görüşlerine doğru bir evrim yaşanmıştır. Örneğin 1950 öncesinde grev hakkına karşı çıkan CHP 1953 yılında grev hakkını programına almış ancak grev hakkının “vatan müdafaasını ve geniş ölçüde vatandaş sağlığını ve memleket asayişini bozmamak kayıt ve şartları” ile tanınmasını öngörmüştü. Görüldüğü gibi grev hakkının milli güvenlikle ilişkilendirilmesi, dahası grevin milli güvenlik açısından zararlı olduğu fikri oldukça eskiye dayanmaktadır. DP ise sadece “her türlü siyasi tesir ve maksatlar dışında kalmaları şartıyla” grev hakkının tanınmasını öngörmüştü.⁴⁴ Ancak DP tarafından hazırlanan taslakta hükümetin greve geniş bir biçimde müdahalesine olanak tanınmıştı. Taslağa göre “umumi menfaat gerektiriyorsa ve bu kanundaki şartlar mevcut olmaksızın bir işyerinde grev ve lokavt yapılmış ise amme makamları o işyerine el koyup çalıştırılmasını sağlayabilecekler”.⁴⁵ Hazırlanan tasarıyı sendikacılar yetersiz bulmuş Elektrik ve Mötörlü Taşıt İşçileri Sendikası Başkanı Mehmat İnhanlı “hiç bir tahdide tabi tutulmadan grev hakkı istiyoruz.

⁴⁰ ILO (2006), paragraf 585 ve 587.

⁴¹ ILO (2006), paragraf 571.

⁴² 1946-1960 dönemi grev tartışmalarının geniş bir değerlendirmesi için bakınız, Ahmet Makal (2007), “Türkiye’de 1946-1960 Dönemindeki Grev Tartışmaları ile Grevler Üzerine Bir Çözümleme Denemesi”, *Ameleden İşçiye, Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

⁴³ Çalışma Bakanı Reşat Şemsetin Sırer’in 4 Mayıs 1950 tarihli İstanbul Radyosu Konuşması, aktaran Makal (2007) s. 273-274.

⁴⁴ Makal (2007), s. 275-277.

⁴⁵ İşçi Hakkı, 12 Temmuz 1951, sayı 2.

Bu silahı kötüye kullanacağımızdan şüphe edenler varsa önce kendilerinden şüphe etsinler” demişti.⁴⁶

Grev hakkının sınırlanması ve greve müdahale konusu 1961 Anayasası ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Kanunu'nun yasama organındaki müzakereleri sırasında da gündeme gelmişti. 1961 Anayasasının 47. Maddesi “işçiler işverenlerle olan münasebetlerinde , iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler” şeklinde düzenlenmişti. Maddenin ikinci fıkrası “grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir” hükmünü içeriyordu. Görüldüğü gibi grev hakkının sınırları veya “milli güvenlik” ve “genel sağlık” gibi sınırlama konuları metinde yer almıyordu. Ancak metnin bu hali dahi Temsilciler Meclisi'nde eleştiri konusu oldu.

Madde üzerinde söz alan sendikacı Bahir Ersoy “Biz tahripkar bir sınıf mücadelesini asla düşünmüyoruz. Türkiye’de ve Türk tarihinde böyle kayıtlar olmadığı gibi, inanıyor ve kalıbımızı basıyoruz ki istikbalde say ile sermayenin mücadelesi olmayacaktır” diyordu. Ersoy bu değerlendirmesinin ardından maddede yer alan “*istisnalar*” kelimesini ağır buldukları ve bu ifadenin “grev hakkının kullanılması ve istisnaları demokratik esaslara göre kanunla düzenlenir” önerisini getiriyordu. Ömer Sami Coşar ise metinde yer alan ifadeyi çok daha ağır şekilde eleştiriyor ve grevin milli ekonomi ve milli bünyesi sarstığı iddialarını şöyle eleştiriyordu:⁴⁷

“(...) maddenin getirdiği hükümlerle (grev hakkı) bir yılan hikayesi olmaktan acaba kurtuluyor mu? Kurtuluyor diyemiyorum. ‘Grev hakkı kanunla düzenlenir’. Bu bize başka bir cümleyi hatırlatıyor. ‘Basın hürriyeti kanunla düzenlenir’. Bu hüküm çerçevesinde basın hürriyetinin nasıl yıllarca düzenlendiğini, daha doğrusu ortadan kaldırıldığı hepimizin malumudur.(...) Grevlerin milli ekonomiyi, milli bünyeyi sarstığı belirtilir. Eğer böyle olmuş olsa idi, bu kadar geniş grev hareketlerine sahne olan Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya gibi memleketlerin, grevi yasak etmiş memleketlerin gerisinde kalmış olmaları icabetmez mi idi? (...) Grev deyince, hemen milli ekonomiyi, iktisadi bünyeyi sarmaya matuf bir komplo akla gelmesin. Vazgeçilsin bundan”

Madde üzerinde konuşan Seyfi Öztürk de grev hakkının düzenlenmesine ilişkin konuların daha açık olarak anayasada yer alması gerektiğini aksi halde bunun hakkın kullanılmasını imkansız kılacağını belirtiyor ve “*milli güvenlik*” kavramını telaffuz ediyordu:⁴⁸

“Milli güvenlik ve sosyal adalet gibi birtakım esbab-ı mucibelerle muhtemel kanunların sınırlarını bugünden tespit etmek zarurettir.

⁴⁶ İşçi Hakkı, 26 Temmuz 1951, sayı 4.

⁴⁷ Türk-İş (1964), “Sendikalar ve Grev Lokavt Hakları”, s. 18-29.

⁴⁸ Türk-İş (1964), s. 22-23.

Mustakbel iktidarların hakka, kanunlarla gölge düşürmesinden korkarım. Grev hakkının istimali [kullanımı], diğerlerinden farklıdır. Her ne kadar Anayasanın 11 nci maddesi hiçbir hakkın özüne dokunulamayacağını zikretmekte ise de böyle sarıh bir hüküm bulunmasına rağmen, grev hakkı muhtemeldir ki, gelecek iktidarlar için bir tehlike teşkil ettiği takdirde özel kanunlarla, hakkın istimalini imkan dışı bırakabilirler”

Seyfi Öztürk’ün eleştirilerinin ne kadar haklı olduğu bizzat kendi uygulaması ile ortaya çıktı. Temsilciler Meclisi’ne CKMP kontenjanından katılan, daha sonra AP milletvekili olan ve 2. ve 3. Demirel hükümetlerinde 3 Kasım 1969 ile 12 Mart 1971 tarihleri arasında Çalışma Bakanlığı yapan Öztürk’ün doğrudan çalışma ilişkileri, toplu sözleşme ve grev haklarıyla ilgili bir bakanlıktaki icraatı adeta yukarıdaki söylediklerinin kanıtı ve tekbibidir.⁴⁹

Grev hakkının kanunla düzenlenmesinin demokratik esaslar içinde olması gerektiği yönündeki eleştirileri yanıtlayan Anayasa Komisyonu sözcüsü Muammer Aksoy, “düzenlemenin ‘demokratik’ mahiyette olacağı yolundaki kaydı, bedihi [besbelli, açık] telakki ettiğimiz içindir ki, ayrıca maddeye koymadık. Eğer Yüksek Heyetiniz, bu hükmün maddeye mutlaka konmasını isterse, buna itiraz etmeyiz. Ancak, fazladır, deriz” diyerek Komisyonun tutumunu açıklamıştır. Ancak bu yönde verilen önergelere Komisyon katılmamış ve önergeler kabul edilmemiştir.⁵⁰

⁴⁹ Seyfi Öztürk’ün Çalışma Bakanı olduğu 2. ve 3. Demirel hükümetleri döneminde 10 grev ertelenmesi yapılmıştır. Bu grevlerden dördü milli güvenlik altısı ise milli güvenlik ve genel sağlık gerekçesiyle ertelenmiştir. Ertelenen grevlere bakıldığında milli güvenlik gerekçesinin ne kadar keyfi kullanıldığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Öztürk döneminde ertelenen grevlerden bazıları şunlardır: Denizcilik Bankası T.A.O. Şehirhatları İşletmesine bağlı gemilerde ve bu gemilerin İstanbul ve Marmara’da yolcu ve yük nakliyatı sebebiyle yavaşp kalktığı bütün iskele ve işyerlerinde ve işletmenin bürolarındaki grev memleket sağlığı ve milli güvenlik nedeniyle (7.11.1969 tarih ve 13353 sayılı Resmi Gazete), yine Denizcilik Bankası T.A.O’nun çeşitli illerdeki işletmelerindeki grev memleket sağlığı ve milli güvenlik gerekçesiyle (12.1.1970 tarih ve 13402 sayılı Resmi Gazete), DSİ Genel Müdürlüğüne ait bazı işyerlerindeki grev memleket sağlığı ve milli güvenlik gerekçesiyle (4.5.1970, 10.5.1970 ile 4.8.1970 tarih ve 13494, 13498 ve 13589 sayılı Resmi Gazeteler), Et Balık Kurumu Genel Müdürlüğü ve taşra teşkilatındaki grev milli güvenlik gerekçesiyle (4.8.1970 tarih ve 13589 sayılı Resmi Gazete). Öztürk döneminde ertelenen en ilginç ve belki de “milli güvenlik” gerekçesinin en keyfi kullanıldığı kararname İstanbul’da 6 değirmendeki grevin milli güvenlik gerekçesiyle ertelenmesidir. Değirmenlerdeki grevin bir ülkenin milli güvenliğini tehlikeye attığı iddiasının her türlü izahın ötesinde bir zorlama olduğu açıktır.

Seyfi Öztürk döneminde ve genel olarak 1963-1980 dönemindeki grev ertelemelerine ilişkin sayısal ve hukuksal bilgiler şu çalışmadan alınmıştır: Türker Topalhan (1997). Türkiye’de Grev Ertelemesi Grev Ertelemesinde Zorunlu Tahkim ve Uygulamaların Analizi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

⁵⁰ Türk-İş (1964), s. 26-31.

“Milli güvenlik” gerekçesine dayalı grev erteleme 275 sayılı Yasa ile Türkiye’nin çalışma hayatına girmiştir. Yasanın grevin geciktirilmesine/ertelenmesine ilişkin hükmü gerek Meclis gerekse Senatoda tartışmalara konu olmuştur. Millet Meclisi’nde ele alınan 275 sayılı kanun tasarısının 21. Maddesinde “beklenen veya karar verilen kanuni bir grev ve lokavt genel hayatı felce uğraticı veya memleket sağlığını yahut milli güvenliği bozucu nitelikte ise, Bakanlar Kurulu, bu uyuşmazlıkta, grev ve lokavtı bir kararname ile otuz gün süre ile geciktirebilir” hükmü yer almaktaydı. Madde, geciktirmenin hemen ardından Bakanlar Kurulu’nun Yüksek Hakem Kurulu’ndan (YHK) istişari görüş almasını öngörüyor; Bakanlar Kurulu YHK görüşünü inceledikten sonra grev ve lokavtı 60 günlük bir süre için tekrar erteleyebiliyordu. Kuşkusuz YHK görüşü hükümet için bağlayıcı değildi. Geciktirme süresinin bitiminde ise grev ve lokavta devam ediliyordu.

Komisyon, müzakereler sırasında “beklenen grev” ve “genel hayatı felce uğratmak” ibarelerinin metinden çıkarılmasını önermiş ve bu öneri kabul edilmiştir. Geciktirmeye ilgili maddeyi savunan Komisyon sözcüsü Coşkun Kırca maddenin ABD’de uygulanan Taft-Hartley Yasasından esinlenerek hazırlandığını belirterek şu iddiayı ileri sürüyordu: “Birleşik Devletlerde hiçbir vakit yetkili merciler tarafında insan hak ve hürriyetlerine aykırı telakki edilmemiş olan bu geciktirme yetkisinin memleketimizde de ve memleketimizin içinde bulunduğu şartlar muvacehesinde grev ve lokavt hakkının özünü ortadan kaldırdığı iddiası varidolamaz.”

Ancak Kırca’nın bu izahı ikna edici olmamış ve geciktirme hükümüne çeşitli eleştiriler gelmiştir. Kütahya Milletvekili Sadrettin Tosbi “milli güvenliği” tehlikeye attığı gerekçesiyle 90 gün ertelenen bir grevin 90 gün sonra nasıl oluyor da tehlikeli olmaktan çıktığını soruyor ve maddenin çelişkili olduğunu savunuyordu. Tosbi eleştirilerini şöyle sürdürüyordu “yani öyle bir şeyle karşılaşıyoruz ki, doksan gün ben bunu bir sallıyayım da, ondan sonra kimse de grev yapmaya takat kalmaz. Uygun da değil ise varsın yapsın. 90 gün sonra ortada babayiğit kalırsa grev yapsın.”⁵¹ Zonguldak Milletvekili Sadık Tekin Müftüoğlu ise “siyasi greve müsaade etmiyen Meclisimizin, grevin siyasi maksatlarla da uzatılmasına müsaade etmemesi lazımdır” görüşünü dile getiriyordu.

Maddenin hükümete “*hodbepot*” [kendi kafasına göre] grev erteleme yetkisi verdiği eleştirilerine karşı Komisyon Sözcüsü Kırca ABD’de Başkanın elinde olan bir yetkinin daha sınırlısının hükümete *hodbepot* erteleme yetkisi verdiğini söylemenin insafsızlık olduğunu ileri sürerek bir kez daha Taft-Hartley Yasasına atıfta bulunuyordu. Ancak düzenlemenin Taft-Hartley Yasasına benzeyen pek çok yönü olmasına karşın (gerekçe, geciktirme sırasından gönüllü uzlaştırma mekanizması, geciktirme süresi sonrasında greve devam edilmesi gibi) en önemli fark Taft-Hartley Yasasına göre geciktirme kararı yürütme tarafından değil

⁵¹ Türk-İş (1964), s. 223-224.

yürütmenin başvurusu üzerine yargı tarafından verilmekteydi. Yürütmenin grev erteleme yetkisi yoktu. Bu yetki mahkemelere verilmişti. 275 sayılı Yasa ile geciktirme/erteleme yetkisi Bakanlar Kurulu'na veriliyor ve bu karara karşı idari yargı yolu açılıyordu. Bu fark son derece yaşamsaldır.

Çalışma Bakanı Bülent Ecevit ise hükümetin canı isterse grevleri erteleyebileceği yönündeki eleştirilere cevaben Danıştay'ın bir hafta içinde yürütmeyi durdurma kararı vereceği hükmüne dayanarak bu yetkinin keyfi olmadığını ve kötüye kullanılmasının böylece engellenebileceğini belirtiyordu.⁵² Ancak uygulamada Danıştay'ın bir hafta içinde yürütmeyi durdurma kararı veremediği ve bu nedenle de ikinci ertelemenin (60 günlük) otomatik hale geldiği ortaya çıktı.

Bu tartışmalar sonucunda 275 sayılı Yasanın 21. Maddesi ile “grev ve lokavttın geçici olarak durdurulması, Yüksek Uzlaştırma Kurulu” başlığı altında grev ertelemesi düzenlendi. Maddeye göre erteleme/geciktirme gerekçesi “memleket sağlığı” ve “milli güvenlik” olacaktır. Erteleme iki aşamalıydı. İlk erteleme en çok 30 gün ikinci erteleme 60 gün süreli olabilecekti. Danıştay bir hafta içinde yürütmeyi durdurma talebi konusunda karar verecekti. Bu süre içinde devreye giren uzlaştırma mekanizması tarafların kabulüne bağlı olacaktır ve geciktirme süresinin sonunda grev ve lokavt devam edebilecekti.⁵³

⁵² Türk-İş (1964), s. 223-224.

⁵³275 sayılı yasanın 21. Maddesi şu hükümleri içeriyordu: Grev ve lokavttın geçici olarak durdurulması, Yüksek Uzlaştırma Kurulu Madde 21-1. Karar verilmiş veya başlamış olan bir kanuni bir grev veya lokavt, memleket sağlığını veya milli güvenliği bozucu nitelikte ise Bakanlar Kurulu, bu uyuşmazlıkta, grev ve lokavtı bir kararname ile en çok otuz gün süreyle geciktirebilir. Geciktirme süresi, kararnamenin yayımı tarihinden iki gün sonra başlar. Geciktirme kararı otuz günden daha az bir süre için alınmışsa, bu süre aynı şekilde otuz güne kadar uzatılabilir: bu takdirde, kararnamenin yürürlüğe giriş tarihi yayımı tarihidir. Bakanlar Kurulu, geciktirme kararını ilan eder etmez, Yüksek hakem Kurulundan, geciktirilen grev veya lokavttın niteliği hakkında istişari mütalaasını ister. Bu mütalaanın en geç 1 inci fıkrada söz konusu otuz günlük sürenin bitiminden önce verilmesi gereklidir. Bakanlar Kurulu, Yüksek hakem Kurulunun mütalaasını inceledikten sonra, geciktirme süresini en çok altmış gün daha uzatabilir. Bu konudaki kararname yayımı tarihinde yürürlüğe girer. 2.Danıştay, bu maddede söz konusu bakanlar Kurulu kararları hakkında iptal davalarına ilişkin yürütmenin durdurulması taleplerini bir hafta içinde karara bağlar. 3. 1nci bent gereğince çıkarılan geciktirme kararnamesinin yürürlüğe girmesinden başlayarak altı iş günü içinde uyuşmazlık Başbakanlıkça Yüksek uzlaştırma Kurulu'na havale edilir. Yüksek uzlaştırma Kurulu, Başbakanın ve onun görevlendireceği bir bakanın başkanlığında, Yargıtayın iş davalarına bakan dairesinin başkanı, Danıştay genel kurulunca seçilecek dava dairesi başkanlarından biri, en çok üyesi olan işçi ve işveren konfederasyonlarının seçecekleri birer tarafsız aracından kurulur. Bu nitelikte bir işveren **Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3**

3.2 1982 Anayasası ve 2822 Sayılı Yasa Dönemi

1961 Anayasasının toplu sözleşme ve grev hakkını düzenleyen 47. Maddede grev ertelemesine ilişkin bir hükme yer vermiyordu. Ancak 1982 Anayasa'nın 54. Maddesi ile grev hakkı ağır sınırlamalarla karşı karşıya kaldı. Anayasa diğer grev kısıtlayıcı düzenlemeler yanında “grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve iş yerleri kanunla düzenlenir” hükmünü getirdi. Bu hüküm yasa koyucuya geniş bir takdir yetkisi tanıdı ve yasa koyucu da çıkardığı kanunla idareye grev ertelemeleri konusunda adeta keyfi davranma imkanı sağladı.

1982 Anayasasında yer alan grev ertelemesine ilişkin düzenlemenin ısrarlı savunucusu Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) olmuştur. TİSK'in 14. Genel Kurul Çalışma Raporunda yer alan sendikal haklarla ilgili sınırlama talepleri Anayasa ve yasa hükmü haline gelmiştir. TİSK, grev ve lokavt yasaklarının genişletilmesini özellikle istemiştir. TİSK raporunda⁵⁴ “Grev ve lokavtın erteleme sebepleri genişletilmeli, kamu düzenine, kamu yararına ve genel ekonomik yarara aykırı noktaya geldiğinde Bakanlar Kurulu tarafından ertelenebilmelidir. Erteleme grev başlamadan da yapılabilir. Ertelenen grevlerle ilgili toplu iş sözleşmeleri Yüksek Hakem Kurulu tarafından kesin olarak karara bağlanmalıdır” görüşleri yer almıştır. TİSK'in bu taleplerinin önemli bir bölümü Anayasa hükmü haline gelmiştir. Anayasanın 54. Maddesi ile grev ve lokavtın yasaklanabileceği ve ertelenebileceği ve grevin ertelendiği durumlarda erteleme sonunda uyuşmazlığın Yüksek Hakem Kurulu'na çözüleceği Anayasal kural haline gelmiştir. TİSK'in toplu sözleşme ve grev ile ilgili taleplerinin geri kalan bölümü ise büyük ölçüde 2822 sayılı Yasaya yerleştirilmiştir.

3.2 2822 Sayılı Yasada Grev Ertelemesi: Yasaklama Rejimi

1982 Anayasası grevin ertelenebileceği durumların kanunla düzenlenmesini öngörmüştür. Anayasa'dan kısa bir süre sonra çıkarılan 2822 sayılı TİSGLK da

konfederasyonu yoksa, işverenler adına tarafsız aracı, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yönetim Kurulunca seçilir. Yüksek Uzlaştırma Kurulu, geciktirme süresinin sonuna kadar tavsiyelerini karara bağlar. Kurul üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile karar verir. Yüksek Uzlaştırma Kurulunun kararı taraflarca kabul edilirse 15nci maddenin 5inci fıkrası hükmü uygulanır.

Taraflar, Yüksek Uzlaştırma Kurulu'nun kararı üzerinde uzlaşmışlarsa, kurul bir tutanakla durumu tesbit eder. Bu tutanakla ilgili olarak 14 ve 16ncı maddeler hükümleri uygulanır. 4. Geciktirme süresinin sona erdiği tarihte taraflar uzlaşmamışlar veya uyuşmazlığı özel hakeme intikal ettirmek hususunda anlaşmamışlarsa, greve ve lokavta karar vermekte serbesttirler. Yüksek uzlaştırma Kurulu, bu halde de çalışmalarına devam edebilir. 5. Geciktirme süresi içinde, aynı uyuşmazlık için grev ve lokavt yasağı eşit olarak uygulanır.

⁵⁴ TİSK (1982), XIV Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, Nisan 1982, s. 29.

grev ertelemesini 275 sayılı Yasadan oldukça farklı bir biçimde yeniden düzenledi. 2822 sayılı Yasanın hazırlanma görevi Danışma Meclisi'ne verilmeyerek 2821 sayılı Sendikalar Yasası ile birlikte Milli Güvenlik Konseyi'ne bağlı "Sosyal Güvenlik, İş ve İşçi İlişkileri Komisyonu" tarafından hazırlanması tercih edildi. Hükümet MGK Komisyonuna sistematığı büyük ölçüde 275 sayılı Yasaya benzeyen ve oradaki bir çok hükmü koruyan bir taslak sundu. Komisyona hükümet tasarısı olarak sunulan metinde grev erteleme ile ilgili şu düzenlemeye yer verilmişti:⁵⁵

"Uygulanmasına karar verilmiş veya başlamış olan kanuni bir grev veya lokavt memleket sağlığını ve milli güvenliği bozucu nitelikte ise Bakanlar Kurulu bu uyuşmazlıkta grev ve lokavtı bir kararname ile 30 gün süreyle erteleyebilir. Erteleme süresi, kararnamenin yayın tarihinden itibaren 2 gün sonra başlar. Bakanlar Kurulu erteleme kararını her seferinde 30 günü geçmemek üzere uzatabilir (...) Bakanlar Kurulunun erteleme kararlarına karşı açılacak iptal davalarında Danıştay 15 gün içinde karar verir. Ertelemenin 30 günü aşması halinde, çağrışı yapan taraf, uyuşmazlığın halli için kanuni hakeme başvurabileceği gibi ertelemenin 90 günü aşması halinde Çalışma Bakanlığı da uyuşmazlığın çözümü için Yüksek Hakem Kuruluna başvurur. Yüksek Hakem Kuruluna başvurudan itibaren grev ve lokavt yapılamaz. Hakem Kurulu kararı toplu iş sözleşmesi hükmündedir."

Hükümetin hazırladığı bu metin Milli Güvenlik Konseyi tarafından uygun görülmedi ve MGK Komisyonu halen 2822 sayılı yasanın 33. Maddesinde yer alan metne çok yakın bir metin hazırladı. Ancak bu metin Danıştay'da iptal davası açılması hususunu içerdiği halde yürütmeyi durdurma konusu metinde yoktu. MGK tarafından hazırlanan ve Türk-İş ve TİSK'in görüşüne sunulan taslak metinde yer alan grev erteleme hükmü konusunda Türk-İş görüş bildirmezken TİSK erteleme gerekçelerinin daha da genişletilmesini; "genel sağlık" ve "milli güvenlik" gerekçelerinin yanı sıra "kamu yararını ve kamu düzeni bozucu nitelikte ise yahut topluma zarar verecek duruma gelmişse" grevin ertelenmesini önerdi.⁵⁶ MGK taslak metne çok yakın olan aşağıdaki metni kabul etti.

Grev ve lokavtın ertelenmesi:

Madde 33 - Karar verilmiş veya başlanmış olan kanuni bir grev veya lokavt genel sağlığı veya milli güvenliği bozucu nitelikte ise Bakanlar Kurulu bu uyuşmazlıkta grev ve lokavtı bir kararname ile altmış gün süre ile erteleyebilir. Erteleme süresi, kararnamenin yayımı tarihinde işlemeye başlar.

Bakanlar Kurulunun erteleme kararları aleyhine Danıştay'da iptal davası açılabilir ve yürütmenin durdurulmasına karar verilmesi istenebilir. Olağanüstü halin ilan edildiği bölgelerde grev ve lokavt ertelenmesi

⁵⁵ Olcay Mis ve Erbaşar Özsoy (1983). Hazırlık Çalışmalarıyla Birlikte Karşılaştırmalı ve Gerekçeli 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu, Ankara, s. 120.

⁵⁶ Mis ve Özsoy, s. 123.

kararlarına ilişkin davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.

2822 sayılı Yasa 275 sayılı Yasanın aksine grev ertelemesinden sonra tekrar greve başlama imkanı vermemekte, geciktirme rejimi yerine fiili yasaklama rejimine, gönüllü arabuluculuk yerini zorunlu tahkime bırakmıştır. Yasanın 34. Maddesine göre erteleme süresi sonunda taraflar anlaşamamışlarsa uyuşmazlık YHK tarafından çözülecektir:

Erteleme döneminde uyuşmazlığın çözümü:

Madde 34 - Erteleme kararnamesinin yürürlüğe girmesi üzerine, Çalışma Bakanı bizzat ve resmi arabulucu listesinden seçeceği bir arabulucu yardımı ile uyuşmazlığın çözümü için erteleme süresince her türlü gayreti gösterir.

Erteleme süresi içinde taraflar aralarında anlaşarak uyuşmazlığı özel hakeme de intikal ettirebilirler.

Erteleme süresinin sona erdiği tarihte taraflar anlaşamamış veya uyuşmazlığı özel hakeme de intikal ettirmemişlerse, Çalışma Bakanı uyuşmazlığın çözümü için Yüksek Hakem Kuruluna başvurur.

Böylece 275 sayılı yasada var olan grev geciktirme ve “soğutma” mekanizmasının yerini fiili bir grev yasaklama rejimi almıştır. 275 sayılı yasadaki haliyle dahi sık sık keyfi biçimde kullanılan erteleme mekanizması 2822 sayılı yasa ile tam bir grev yasaklama rejimine dönüşmüştür. Taft-Hartley Yasasının kısmi etkisi altında hazırlanan 275’deki mekanizmanın yerini Taft-Hartley’deki mekanizmadan iyice uzaklaşan yeni bir rejim almıştır. Ülkemizdeki grev erteleme rejiminin kolektif haklara hayli uzak olan ABD rejiminden de geri olduğunu söylemek mümkündür.

4. Grev Erteleme Uygulamaları

4.1 1963-1980 Döneminde Grev Ertelemelerinin Nicel Değerlendirmesi

275 sayılı Yasanın yürürlükte olduğu dönemde milli güvenlik gerekçeli grev erteleme yolu yaygın bir biçimde kullanılmıştır.⁵⁷ Bu dönemde toplam 252 grev erteleme kararı yayımlanmış; bu kararların 154’ü milli güvenlik, 42’si memleket sağlığı ve 55’i ise memleket sağlığı ve milli güvenlik gerekçelerine

⁵⁷ 1963-1980 dönemine ait grev ertelemelerine ilişkin sayısal bilgiler Tayanç (1980) ve Topalhan (1997)’den alınmıştır. Her iki çalışmada da 1963-1980 dönemi grev ertelemelerinin ayrıntılı bir dökümü yer almaktadır. Ancak iki çalışmada sayısal açıdan bazı küçük farklara rastlanmaktadır. Örneğin Tayanç (1980)’de 245 erteleme kararına yer verirken Topalhan (1997)’de bu döneme ilişkin 252 erteleme kararına rastlanmaktadır. 30 günlük erteleme kararları ise neredeyse aynıdır (Tayanç: 158, Topalhan: 159). Bu farkların genel eğilimler açısından ihmal edilebilir olduğunu düşünüyoruz. Topalhan (1997)’de Resmi Gazete tarih ve sayılarının da yer almaması sebebiyle bu çalışmadaki sayısal verileri dikkate aldık.

birlikte yer vermiştir. Dolayısıyla 252 kararnamenin 209'unda milli güvenlik gerekçesine yer verilmiştir. Milli güvenlik gerekçeli ertelemeler toplam ertelemeler içinde ezici bir üstünlüğe sahiptir. Erteleme kararlarının 159'u kamu kesimine ilişkindir. Bunu o dönemde kamu kesiminin ekonomideki ağırlığı ile açıklamak mümkündür. Bir diğer açıdan ise hükümet tarafı olduğu uyuşmazlıklarda ortaya çıkan grevleri erteleyerek haksız bir üstünlük elde etmiştir. Grev erteleme kararlarının bir diğer çarpıcı yanı ise 60 günlük ikinci ertelemenin neredeyse otomatik olarak uygulanmasıdır. 30 gün süreli 159 ertelemenin 93'ü 60 günlük ikinci ertelemeye tabi tutulmuştur. Grev ertelemelerinde 155 ertelemeyle imalat sanayi ilk sırada yer almaktadır.

Grev ertelemelerinin hükümet dönemlerine göre dağılımına baktığımızda sağ ve muhafazakar hükümet dönemlerinde yoğun bir grev erteleme yaşandığı görülmektedir. 252 grev ertelemesinin 164'ü Demirel hükümetleri döneminde (6 hükümet) gerçekleşmiştir. Grev erteleme rekoru 75 erteleme ile 6. Demirel hükümeti dönemine aittir. Bu dönemin (12 Kasım 1979-12 Eylül 1980) 24 Ocak kararlarının ardından yoğun grevlerin gündeme geldiği bir dönem olduğunun altını çizmek gerekir. Ecevit hükümetleri döneminde ise (3 hükümet) 48 erteleme yapılmış; 1. Ecevit hükümeti döneminde (26.11.1974-27.11.1974) 2 erteleme söz konusu iken, 2. Ecevit hükümeti döneminde (21.6.1977-21.7.1977) erteleme yaşanmamış, 3. Ecevit Hükümeti döneminde ise (5.11.1978-12.11.1979) döneminde ise 46 erteleme söz konusu olmuştur. Grev ertelemelerinin en yoğun olarak yaşandığı dönem 1977-1980 dönemidir. 153 grevin ertelendiği bu dönemde Türkiye derin bir siyasal ve ekonomik kriz yaşadı ve bu durum grev eğilimini artırdı. Grevlerin yaygınlaşması beraberinde grev ertelemelerinin de artışını getirmiştir. 1963-1976 döneminde grevlerde geçen işgünü sayısı yıllık ortama 350 bin civarında iken 1977-1980 döneminde 1 milyon 68 bin güne ulaşmış; Grev eğilimindeki bu artış ertelemeleri de yoğunlaştırmıştır. Bu durum ertelemelerin “milli güvenlik” ve “genel sağlık”tan daha çok ekonomik ve siyasal gerekçeli olduğunun delillerinden biri olarak kabul edilebilir. Nitekim grev ertelemelerinin özellikle 1974 sonrasında grev ertelemelerinin petrol işkolunda yoğunlaşması (bu işkolunda 1974-1980 arası 32 erteleme yaşanmıştır) dönem içinde petrol fiyatlarındaki artışla yakından ilgilidir. 1980 yılında yoğunlaşan grev ertelemelerinin Demirel hükümetinin “yoklukla mücadele” sloganının kapsadığı malların başında gelen gübre, ampul ve bitkisel yağ üretiminin aksamaması gerekçesine ve hükümetin yıpranmaması kaygısına dayalı olduğu vurgulanmaktadır.⁵⁸ 1963-1980 döneminde milli güvenlik gerekçesinin kullanılabilceği durumların sadece çeşitli tarihlere ortaya çıkan Kıbrıs olayları için söz konusu edilebileceği belirtilmektedir.⁵⁹

⁵⁸ Tunç Tayanç (1980), “Geciktirilen Grevler Üstüne Bir Değerlendirme”, ODTÜ Gelişme Dergisi, 7, 1-2 1980, s. 77.

⁵⁹ Tunç Tayanç (1980), s. 76.

Ertelemelerin konfederasyon temelinde dağılımına bakıldığında Türk-İş üyesi sendikalara ait 183, DİSK üyesi sendikalara ait 61 ve bağımsız sendikalara ait 8 grevin/grev kararının ertelendiği görülmektedir. Türk-İş'in üye sayısı göz önüne alındığında bu dağılım olağandır. Ancak 1979 ve 1980 yıllarında Türk-İş ve DİSK üyesi sendikaların neredeyse eşit sayıda grevi ertelenmiştir (Türk-İş: 53, DİSK: 48). Üye sayısının azlığına rağmen DİSK üyesi sendikalarda grev eğiliminin yüksekliği grev erteleme sayısında artışına yol açmıştır.

1963-1980 dönemindeki grev ertelemelerinin kelimenin gerçek anlamıyla “milli güvenlik” ve “genel sağlık” nedeniyle değil siyasal ve ekonomik nedenlerle, bazen de nedeni anlaşılabilir biçimde yapıldığına ilişkin çok sayıda ip ucu vardır.⁶⁰ Dönemin “milli güvenlik” ile ilişkilendirilebilecek grevlerinden bir olan Türkiye'deki ABD birliklerinin idari ve lojistik hizmetlerini yürüten The Tumpene Company Inc. işyerlerinde başlatılan grevlerin “milli güvenliği” bozucu nitelikte görülüp ertelenmesi üzerine sendikalar tarafından açılan davada Danıştay grev erteleme işlemini iptal etmiştir.⁶¹ Danıştay “idarenin milli güvenlikle doğrudan doğruya bir ilişki ve grevin bizzatıhi milli güvenliği bozucu nitelikte olduğunu *tesbit ve tevsik etmeksizin bazı ihtimallerin tahakkuk edebileceği düşüncesiyle* [vurgular bize ait] erteleme yetkisini kullanmıştır. Böyle bir durum (...) grevin ertelenmesi için yeterli olmadığı gibi...” tespitiyle Bakanlar Kurulu kararında belirtilen milli güvenlik gerekçesini geçersiz bulmuştur. Doğrudan askeri bir konuyla ilgili verilen bu karar pek çok diğer sıradan grev için verilen erteleme kararlarının dayanaksızlığını ortaya koymaktadır. Gerçekten de 1963-1980 dönemi milli güvenlik gereççeli grev ertelemelerine⁶² bakıldığında ertelemelerinin bir çoğunun son derece tartışmalı olduğu görülecektir. Bu ertelemelerin önemli bir bölümü deniz yolcu taşımacılığı ile demiryolu taşımacılığına ilişkindir. Diğer bir bölümü Demir-Çelik fabrikalarını kapsamaktadır. Devlet Su İşleri ve Et Balık Kurumundaki grevler de genel sağlık ve milli güvenlik gerekçeleriyle ertelenmiştir. Yine gübre fabrikalarındaki grev milli güvenlik gerekçesiyle ertelenmiştir. Shell İstanbul grubu şirketlerinde grev de milli güvenlik engeline takılmıştır. Diyarbakır Et Kombinasi grevinin de milli güvenlik gerekçesiyle ertelendiğini eklemek gerekir. Hatta bazı milli güvenlik gereççeli grev ertelemelerini “absürd” olarak nitelemek mümkündür. İstanbuldaki 6 değirmende Türkiye Gıda İşçileri sendikası tarafından uygulanan grevin milli güvenlik gerekçesiyle ertelenmesi bu tür ertelemelerden sayılabilir. Ancak Emek Turistik

⁶⁰ Mart 1979'da Soda grevinin ertelenmesi sırasında istifa eden Mersin'de kurulu Soda Sanayi A.Ş. Genel Müdür Suat Özyerli bir basın toplantısı düzenleyerek “Hükümet sodayı bahane ederek DİSK'li cezalandırmak istedi. Hükümet tarafından gösterilen grev erteleme sebebi uydurmadır” dedi, Cumhuriyet, 11 Nisan 1979.

⁶¹ Danıştay Dava Daireleri Kurulu, 19 Eylül 1969, Esas 1967/711, Karar 1969/652.

⁶² 1963-1980 dönemi grev ertelemelerinin tam listesi için bakınız, Tayanç (1980) ve Topalhan (1997).

Tesisleri Limited Şirketine bağlı Büyük Ankara, Stad ve Marmara otellerinde OLEYİS sendikasıca alınan grev kararının milli güvenlik gerekçesiyle ertelenmesi akıllara durgunluk verici niteliktedir.⁶³

1963-1980 dönemi grev ertelemeleri sendikaların sık sık eleştirilerine konu olmuştur. Türk-İş 1968 yılında yaptığı bir değerlendirmede “hükümetlerin milli güvenlik gibi çok kutsal bir kavramı gerekçe göstererek, işçiyi bir anayasa hakkı olan grev hakkından yoksun bırakma, hiç olmazsa bu hakkın kullanılmasını bir süre erteleme yoluna sık sık başvurmaları, konunun üzerinde ciddiyetle durulmasını gerektirmektedir” demektedir.⁶⁴

Türk-İş, hükümetin hemen her grevi milli güvenlik gerekçesiyle ertelediğini vurgularken ilginç bir çifte standarda dikkat çekmektedir: 1967 yılında yabancı petrol şirketlerinde Petrol-İş Sendikası tarafından başlatılan grev kararı uygulamaya başladığının ertesi günü milli güvenlik gerekçesiyle ertelenmişti. Oysa 1966 yılında ulusal petrol şirketinde Petrol-İş sendikası tarafından 93 gün grev yapılmış ancak bu grev ertelenmemiştir. Türk-İş 12 Mart döneminde de grev erteleme alışkanlığın yoğun biçimde devamını eleştirmekte ve bazı çevrelerin sıkıyönetimden faydalandıklarını belirtmektedir.⁶⁵

4.2 1983 Sonrasında Grev Ertelemelerinin Nicel Değerlendirmesi

2822 yasa döneminde ertelenen grevlerin sayısal analizinde yukarıda sözü edilen zorluklar (ertelenen grev sayısı ve ertelemeden etkilen işçi sayısı) dikkate alınmalıdır. Bakanlar Kurulu'nun pek çok erteleme kararnamesi birden çok işyeri/işletme/şirket/kurum içerdiği için sayısal analizde güçlükler yaşanmaktadır. Bazı erteleme kararnamelerinde ertelemenin kapsamındaki işletme/şirket/kurum adları açıkça belirtilirken bazı erteleme kararnamelerinde bu açıklık yoktur. Kamu işyerlerini kapsayan grev erteleme kararnameleri için de benzer bir karışıklık söz konusudur. Örneğin Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü'ne bağlı 40'ı aşkın şeker fabrikası söz konusudur ancak grev erteleme kararnamesinde tek kurum olarak yer almaktadır. Aynı durum TCDD için de geçerlidir. Şeker fabrikalarını tespit etmek mümkünken TCDD (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları) ve TDİ (Türkiye Denizcilik İşletmeleri) gibi işletmelerde işyeri tespiti son derece zordur. Bu nedenle grev ertelemelerin sayısal analizinde hükümet kararnamelerinin yanı sıra mümkün olduğunca işyeri/işletme/şirket sayılarını da dikkate alınacaktır.

Bu çerçevede 2822 sayılı yasa döneminde (1983-Eylül 2007) Bakanlar Kurulunca 27 grev erteleme kararnamesi yayınlandığı saptanmıştır. (1963-1980 dönemi ile karşılaştırıldığında kararname sayısı az gözükmekle birlikte pek çok

⁶³ 21.06.1980 tarih ve 17024 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁴ Türk-İş (1968), 7. Genel Kurul Çalışma Raporları, Ankara, s. 205.

⁶⁵ Türk-İş (1973), 9. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, s. 448-452

kararname birden çok işyeri ve işletmeyi kapsamaktadır. Bu nedenle sadece kararname sayısından hareket etmek yanıltıcı olabilir. Bu kararnamelerin etkilediği işyeri sayısı tam olarak saptanamamakla birlikte 600'ün çok üzerinde işyeri ve işletmenin grev erteleme kararlarından etkilendiğini söylemek mümkündür. 2822 sayılı yasa döneminde milli güvenlik gereççeli grev ertelemelerinin ayrıntılı bir listesi ekteki tabloda yer almaktadır. Bu dönemde 20 erteleme kararnamesinde milli güvenlik gereççesi yer almaktadır. 13 kararname sadece milli güvenli gereççesine yer verirken 7 kararname genel sağlık ve milli güvenlik gereççesine birlikte yer vermiştir. Beş kararnamede sadece genel sağlık gereççesi yer almıştır. İki grev ertelemesinde ise (Başbakanlık Basımevi) gereççe belirtilmemiştir. Ancak bu grevlerin genel sağlıktan daha çok milli güvenli gereççesine yakın oldukları düşünülebilir. Grev erteleme kararnameleri içinde milli güvenli gereççesi ezici bir üstünlüğe sahiptir. Dönem boyunca alınan grev erteleme kararlarının yaklaşık 350 bin işçiyi etkilediğini söylemek mümkündür. Milli güvenli gereççeli grev ertelemelerinin ise 300 bin civarında işçiyi ve 500'ün üzerinde işyeri ve işletmeyi etkilediği görülmektedir. Grev ertelemelerinde 1995 yılına değin kamu kesiminin ağırlığı gözlenirken 2000'li yıllarda milli güvenli gereççeli grev ertelemelerinin biri dışında tümü özel sektöre aittir. Kuşkusuz bu değışimde özelleştirmelerin ve 1995 sonrasında kamu kesiminde grev eğiliminin düşmesinin payı büyüktür. 1995 sonrasında kamu kesiminde büyük ölçekli grevler yaşanmamıştır. 2000'li yıllarda büyük ölçekli grevlerin gündeme geldiği özel sektör işyerlerindeki grevler ise ertelenmiştir. Grev ertelemelerinde imalat sanayi, demir-çelik, kimya-lastik, cam, çimento sektörleri önemli bir yer tutmaktadır.

Grev ertelemeleri daha çok Akbulut (ANAP, 47. hükümet) ile Çiller hükümetleri (DYP-SHP, 51. hükümet) döneminde gerçekleşti. İki hükümet döneminde de kamu grevleri yoğun bir biçimde milli güvenli gereççesiyle ertelenmiştir. 1963-1980 döneminde olduğu gibi hükümet tarafı olduğu uyuşmazlıklara ilişkin grevleri erteleyerek ölçsüz bir üstünlük sağlamıştır. Çiller hükümetinin sosyal demokrat ortaklı bir koalisyon olduğunu ve yine Ecevit'in başbakanlığı döneminde (DSP, MHP, ANAP, 57. Hükümet) cam ve lastik sektörlerindeki grevlerin milli güvenli gereççesiyle ertelendiğini vurgulayalım. 1963-1980 döneminde olduğu gibi sağ-muhafazakar hükümetler döneminde daha yoğun bir grev erteleme görülmekle birlikte sol partilerin koalisyon ortağı olduğu dönemlerde de ciddi grev ertelemeleri yaşanmıştır (Ayrıntı için ekteki tabloya bakılabilir).

4.3 Grev Ertelemeleri ve Yargı Kararları

4.3.1 1990-1991 Grev Ertelemeleri

1983 sonrası milli güvenli gereççeli grev ertelemelerinin belirli dönemlerde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Ancak bu dönemlerin olağandışı siyasal, sosyal ve iktisadi gelişmelere sahne olduğunu söylemek oldukça zordur. Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3

Ağustos 1990, Ocak 1991 ve Ekim 1995 tarihlerinde yoğun, aynı anda çok sayıda işyerini kapsayan grev ertelemeleri gözlenmektedir. Bu yoğun grev erteleme dalgalarının tümünde milli güvenlik gerekçesinin (bazı grev ertelemelerinde genel sağlık gerekçesine de rastlanmaktadır) yer aldığı görülmektedir.

Nisan 1990'da tüm özel ve kamu çimento fabrikalarında grevlerin milli güvenlik gerekçesiyle ertelenmesi sırasında “milli güvenlik” kapsamında değerlendirilebilecek her hangi bir gelişme söz konusu değildir.⁶⁶ Nitekim Çimse-İş Sendikası 13.4.1990 tarihinde Danıştay'a başvurarak grev erteleme kararını durdurmuş ve 23.5.1990 tarihinde yeniden greve çıkmıştır.

Ağustos 1990 grev ertelemelerinin ağırlıklı olarak lastik sektöründe ve Amerikan askeri tesislerine hizmet veren özel şirketlerde gerçekleştiği görülmektedir. Ağustos 1990'da yaşanan milli güvenlik gerekçeli grev erteleme dalgası sırasında da ülkede siyasal, sosyal ve iktisadi açıdan “milli güvenlik” bağlamında ele alınabilecek her hangi bir gelişme söz konusu değildir.⁶⁷ Ağustos 1990'da grevleri ertelenen Harb-İş ve Laspetkim-İş Sendikaları da yargı yoluna başvurdular ancak yargı süreci sonuna gelinmeden toplu iş sözleşmeleri bağtlandı.⁶⁸

Milli güvenlik gerekçeli ikinci büyük erteleme dalgası yaygın grevlerin yaşandığı Ocak 1991 körfez krizi sırasında gerçekleşti. 16 Ocak'ta başlayan Körfez savaşının ardından 27 Ocak 1991 tarihinde 160 işyerinde uygulanan ve 100 işyeri için alınan grev kararları milli güvenlik gerekçesiyle 60 gün süreyle ertelendi. Bir başka ülkede yaşanan savaş nedeniyle alınan erteleme kararı sendikaların büyük tepkisine yol açtı. Türk-İş, uygulanan grevlerin hiçbirinin milli güvenliği tehlikeye sokacak nitelikte olmadığını ve idarenin grev erteleme tasarrufunu her hangi bir maddi vakaya dayandırmadığını belirterek Danıştay 10. Dairesinde grev erteleme kararlarının iptali için dava açtı. Grev erteleme kararlarının tuhaflığı nedeniyle Türk-İş tarafından 13.2.1991 tarihinde Danıştay'a sunulan dava dilekçesinde şu “mütehzi” ifade yer aldı:

“Erteleme kapsamına giren grevlere konu işyerlerinin bir kısmında “tuvalet kağıdı”, “kağıt mendil”, “tül perde”, “mobilya”, “porselen tabak”, “tuğla”, “konserve kutusu”, “döşemelik kumaş”, “fitilli kadife” üretimi yapılmaktadır”. Anılan işyerlerinde grev nedeniyle üretimin belli ölçüde

⁶⁶ Ayın Tarihi, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Nisan 1990. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/nisan1990.htm>

⁶⁷ Ayın Tarihi, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ağustos 1990. <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1990/agustos1990.htm>

⁶⁸ Petrol-İş, '90 Petrol-İş Yıllık, Hazırlayan: İlyas Köstekli, İstanbul, s. 288-289.

⁶⁹ Milli güvenlik gerekçesiyle grevlerin ertelendiği işyerlerinden çarpıcı örnekler: Erkafleks Yer Döşeme Sanayi (Petrol-İş), Malazlar Kibrit Sanayi (Petrol-İş), Maga Deri (Deri-İş), Örmak tekstil (Teksif), Özaltın Tuğla (Çimse-İş), Kütahya Porselen (Çimse-İş), Trakya Teneke Ambalaj Sanayi (Türk metal), Bayhanlar Kum Çakıl Deposu (Tümtis), Topkapı Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3

durmuş olmasının milli güvenliği bozucu ve tehdit edici nitelikte olduğu ve durdurulmasında kamu yararı bulunduğu iddiası, içinde bulunduğumuz çağdaş dünyada 'komik' olmanın dışında hiçbir anlam taşımaz.⁷⁰

Danıştay 10. Dairesi 26.2.1991 tarih ve 1991/399 esas sayılı kararıyla ülke çapında tüm işkollarına yönelik olarak grev erteleme kararı alınmasını yasaya uygun bulmadı ve uygulanması halinde telafisi imkânsız zararlar doğuracağını vurgulayarak ve Türk-İş'in talebini yerinde görerek grev erteleme kararlarını iptal etti.⁷¹ Danıştay'ın bu kararı son derece önemlidir zira komşu bir ülkede işgal/savaş olması nedeniyle söz konusu ertelemedeki milli güvenlik gerekçesi diğer ertelemelerle karşılaştırıldığında tartışma konusu olabilecek yanlar taşımaktadır. Ancak Danıştay Körfez krizi sırasındaki grevlerin milli güvenliği tehlikeye atmadığına karar vermiştir. Bu dönemde ayrıca Danıştay, Bakanlar Kurulu'nca genel sağlık ve milli güvenliği bozacağı gerekçesiyle Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) grevinin 60 gün süreyle ertelenmesine ilişkin kararı hakkında 17 Haziran 1992 tarihinde yürütmeyi durdurdu.

4.3.2 1995 Grev Ertelemeleri

Milli güvenlik gerekçeli bir diğer yoğun grev erteleme dalgası Ekim 1995 tarihinde yaşandı. Kamu İşveren Sendikalarının toplu iş sözleşmelerinde var olan hakları önemli ölçüde sınırlayan taleplerle işçi sendikalarının karşısına gelmesi işçilerin tepkisini çekmiş ve görüşmeler uzamıştı.⁷² Görüşmelerin tıkanması sonucunda Türk-İş Kamu Toplu İş Sözleşmeleri Koordinasyon Komisyonu 20 Eylül günü kamu kesiminde 350 bin işçiyi kapsayan grevlerin başlatılmasını kararlaştırdı ve sendikalar saptanan grev takvimine göre grev uygulamasını başlattılar. Uygulanan grevler 17 Ekim 1995 tarihinde hükümet tarafından ertelendi⁷³. Erteleme kararlarının bir bölümü sadece milli güvenlik gerekçesine

Vitaminli Yem Sanayi (Öz Gıda-İş), Hasyün Halı Sanayi (Öz İplik-İş), Kartal Teneke Kutu Sanayi (Otomobil-İş), Sinmak Dikiş Makineleri (Otomobil-İş), Temel Civata Sanayi (Çelik-İş). Petrol-İş, 90 yılı, s. 278-285

⁷⁰ Türk-İş tarafından Danıştay'a Sunulan Dava Dilekçesi, Petrol-İş 90, s. 292.

⁷¹ Türk-İş (1992). Onaltıncı Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, s. 122-123.

⁷² Türk-İş, 1995, 241.

⁷³ Grevleri erteleyen Tansu Çiller'in başkanlığında kurulan DYP azınlık hükümeti (51) 15 Ekim 1995 günü 190 kabul oyuna karşı 230 red oyu ile güvenoyu alamamıştı. Aynı gün Türk-İş Ankara Kızılay'da büyük bir miting düzenleyerek kamu toplu iş sözleşmelerinin sonuçlandırılmamasını protesto etmişti. Miting öncesinde ciddi tartışmalar yaşanmış ve hükümet grevi engellemek istemişti:

"İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, pazar günü Türk-İş'in Ankara Kızılay Meydanı'nda yapmayı planladığı işçi mitingiyle ilgili olarak valiliklere gönderdiği genelgede, Ankara'da yürüyüş ve miting yapmak isteyen işçilere karşı tedbir alınmasını isteyerek "kanunsuzluğa izin verilmeyeceğini, yasa dışı gösteriye kalkışanlar hakkında gerekli işlemlerin yapılacağını" açıkladı. Menteşe, Silahlı Kuvvetler'den yardım istediklerini **Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3**

dayandırılırken bir bölümünde “milli güvenlik” yanında “genel sağlık” gerekçesi de yer alıyordu. Ertelemenin hemen ardından 26 Ekim 1995 tarihinde anlaşmaya varıldı.⁷⁴ Bu grev ertelemeleri sırasında da ülkede milli güvenlik bağlamında değerlendirilebilecek olağan dışı bir gelişme söz konusu değildi.

Grev ertelemelerinin ardından Selülöz-İş ve Liman-İş Sendikaları idari dava yoluna başvurdu. Selülöz-İş Sendikası tarafından açılan dava sonucunda Danıştay Onuncu Dairesi şu kararı verdi:⁷⁵

“Grevin uygulandığı işyerlerinin ve yapılan işlerin niteliği de dikkate alındığında ertelenen grevin Yasa’da öngörülen anlamda milli güvenliği bozucu nitelikte olmadığı görülmektedir. Davalı idarenin savunmasında öne sürülen ekonomik sebeplerin ise karara dayanak alınmasına yasal olanak bulunmamaktadır (...) dava konusu kararın açıkça hukuka aykırı olduğu ve uygulanması halinde telafisi güç ve imkansız zararlar doğuracağı sonucuna varılmıştır”

Ekim 1995 ertelemeleri kapsamında grevleri ertelenen Liman-İş Sendikası tarafından açılan dava sonucunda da Danıştay 10. Dairesi grev erteleme kararının iptaline karar verdi.⁷⁶ Danıştay’ın grev erteleme kararını iptal gerekçesi hükümetin erteleme kararının keyfilikliğini ortaya koyması ve milli güvenliğin tanımı açısından önem taşımaktadır:

“...(B)ir grevin milli güvenliği bozucu nitelikte görülebilmesi için de ülke ve devletin özel savunma ve güvenlik altına alınmasını zorunlu kılacak ciddi tehlikelerin ortaya çıkması gerekmektedir”

Danıştay devamla idarenin savunmasında ileri sürdüğü ekonomik gerekçelerin dava konusu kararı almayı gerektirecek nitelikte bulunmadığına karar vermiştir. Danıştay’ın istikrar kazanan bu yaklaşımına göre ekonomik sebeplerden hareketle bir grevin milli güvenliği tehlikeye attığını ileri sürmek mümkün değildir.

ve ihtiyaç halinde bunun kullanılacağını da bildirdi.

Ankara Emniyet Müdürü Orhan Taşanlar, Türk-İş’in, Kızılay Meydanı’nda yapacağı bildirilen mitingin yasalara aykırı olduğunu belirterek, "işçilerimizin yasal olmayan bir eyleme iştirak etmemesi gerekir" dedi.

Ankara Valisi Erdoğan Şahinoğlu da Türk-İş’e ve işçilere uyunda bulunarak, bu tür toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde genellikle Tandoğan Meydanı için izin verildiğini hatırlatarak, "Toplantı ve gösteri için Kızılay’ın ötesine kesinlikle izin vermeyeceğiz" dedi.” Ayın Tarihi, BYEGM, Ekim 1995,

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/ekim1995.htm>

⁷⁴ Türk-İş, 1995; s. 237-250.

Ayın Tarihi, BYEGM, Ekim 1995,

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/ekim1995.htm>

⁷⁵ Danıştay 10. Dairesinin 20.11.1995 tarih ve 1995/6508 sayılı kararı.

⁷⁶ Danıştay 10. Dairesi, 15.10.1997 tarih ve Esas 1995/6497 ve Karar 1995/3777.

Danıştay'ın bu kararına karşı hükümet Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kuruluna temyiz başvurusunda bulundu. Genel Kurul iptal kararının usul ve hukuka uygun olduğunu belirterek hükümetin temyiz talebini oybirliği ile reddetti⁷⁷. Ancak hükümet ısrarını sürdürdü ve bu kez “karar düzeltme” talebinde bulundu. Genel Kurul Başbakanlığın karar düzeltme talebinin hukuka uygun olmadığını belirterek bu talebi de reddetmiş⁷⁸ ve böylece grev erteleme kararından beş yıl sonra hükümetin kararının hukuka aykırı olduğu ve milli güvenlik gerekçesinin kötüye kullanıldığı ortaya konmuştur.

4.3.3 2000’li Yıllarda Grev Ertelemeleri

1995 grev erteleme dalgasından sonra uzunca bir süre “milli güvenlik” gerekçeli grev erteleme yaşanmadı. 2000 yılında tekrar başlayan “milli güvenlik” gerekçeli grev ertelemeleri ise lastik ve cam sektöründe yoğunlaştı. Lastik sektöründe 2000, 2002 ve 2004 yıllarında olmak üzere üst üste üç toplu iş sözleşmesi döneminde “milli güvenlik” gerekçeli grev erteleme yaşandı. Aynı şekilde cam sektöründe de 2001, 2003 yıllarında milli güvenlik gerekçeli ve 2004 yılında ise milli güvenlik ve genel sağlık gerekçesinin birlikte yer aldığı grev ertelemeleri yaşandı. 2000 yılı sonrasında yaşanan diğer milli güvenlik gerekçeli grev ertelemeleri Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş ile Erdemir Madencilik A.Ş. ertelemeleridir. Milli güvenlik gerekçeli grev ertelemelerinin ağırlıklı olarak lastik ve cam sektöründe yaşanması; başka sektör ve işyerlerinde milli güvenlik gerekçeli grev ertelemelerinin görülmemesi 2000’li yıllar sonrasında grev eğiliminde yaşanan ciddi düşüşün bir sonucudur.⁷⁹ Büyük ölçekli ve etkili başka

⁷⁷ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, 19.11.1999 tarih, Esas 1998/212, Karar 1999/1098.

⁷⁸ Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, 5.5.1999 tarih, Esas 2000/197, Karar 2000/725.

⁷⁹ 1984–1989 döneminde yılda ortalama 18 bin işçi greve çıktı ve ortalama 1.2 milyon işgünü grevde geçti. 1990–1995 dönemi bahar eylemlerinin ardından başlayan bir yükseliş dönemidir. Bu dönemde yılda ortalama 100 bin işçi grevlere katıldı; yılda ortalama 2,2 milyon işgünü grevlerde geçti. 1995’te kamu grevlerinin ertelenmesinin ardından, 1996 sonrasında işçi eylemleri ve grev dalgasının inişe geçtiği görülüyor. 1996’dan 2001 krizine kadar geçen dönemde yılda ortalama 9300 işçinin greve katıldığını ve grevlerde ortalama 270 bin işgünü geçtiğini görüyoruz. Grev erteleme kırbacının grev eğilimini önemli ölçüde zayıflattığını söylemek mümkün. 2002–2006 döneminde ise grev eğilimi iyice dibe vurdu ve gerek greve katılan işçi sayısı ve gerekse grevde geçen işgünü açısından Cumhuriyet tarihinin en grevsiz yılları AKP dönemine denk düştü. Gerçekten de 1963 ve 1984 yıllarını bir kenara bırakacak olursak (bu yıllar yeni sendikal yasaların yürürlüğe girdiği ilk yıllar olmaları nedeniyle grevler sınırlıdır) geri kalan ve yasal grev uygulamasının olanaklı olduğu 39 yıl içinde 1. AKP dönemi grevci işçi ve grevde geçen işgünü açısından bir grev kıtlığı dönemidir. AKP döneminde yıllık grevci işçi sayısı üç bine grevde geçen işgünü sayısı 124 bine geriledi. Aziz Çelik, “Grev Kıtlığı Rekoru, Birgün Gazetesi, 15 Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3

grevler gündeme gelmediği için başka sektör ve işyerlerinde grev ertelemeleri yaşanmamıştır.

2000'lı yılların ilk grev erteleme si 1990 yılında da aynı işyerlerindeki grevleri ertelenen Lastik-İş Sendikası'nın Türk Pirelli Lastikleri A.Ş., Goodyear Lastikleri T.A.Ş. ve Brisa Bridgestone Sabancı Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş. işyerlerinde 28 Nisan 2000 tarihinde başlattığı grevlerin 5 Mayıs 2000 tarihinde milli güvenliği bozucu nitelikte görülerek ertelenmesiydi. Bu karar üzerine Lastik-İş Sendikası 10 Mayıs 2000 tarihinde kararın iptali ve yürütmenin durdurulması için Danıştay'a başvurdu. Ancak bu arada taraflar arasında anlaşma sağlandığı için Danıştay yürütmenin durdurulması konusunda karar verilmesine yer bulunmadığına karar verdi.⁸⁰

Yukarıda adı geçen üç lastik fabrikasında Lastik-İş tarafından alınmış bulunan grev kararları milli güvenliği bozucu nitelikte görüldüğünden 22 Mayıs 2002 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararıyla bir kez daha ertelendi. Lastik-İş'in üyesi olduğu DİSK Başkanı Süleyman Çelebi "biri henüz başlama noktasında olan, diğer ikisinin ise grev kararlarının ilanı bile asılmadan ortaya çıkan bu karar açıktır ki, belli bir hazırlığın ürünüdür" dedi. Çelebi, işveren sendikası'nın görüşmeleri bilerek tıkadığını söyledi.⁸¹ Erteleme kararından bir gün sonra ise taraflar arasında anlaşma sağlandı.⁸² Lastik-İş Sendikası'nın toplu iş sözleşmesi görüşmeleri anlaşmazlıkla sonuçlanan Goodyear, Türk Pirelli ve Brisa lastik fabrikalarında aldığı grev kararı Bakanlar Kurulu tarafından, "milli güvenliği bozucu nitelikte" görülerek 21 Mart 2004 tarihli Resmi Gazete yayımlanan kararname ile 60 gün süreyle ertelendi. Böylece lastik grevleri 2822 sayılı Yasa döneminde dördüncü kez ertelenmiş oldu. Lastik-İş Sendikası, Bakanlar Kurulu'nun lastik işyerlerindeki grevi ertelemesine ilişkin kararının iptali istemiyle Danıştay' da dava açtı.⁸³ Danıştay 10. Dairesi, 12 Mayıs 2004 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun lastik işyerlerindeki grev kararını "milli güvenliği bozucu nitelikte görerek" erteleme kararının yürütmesini durdurdu⁸⁴. Yürütmeyi durdurma kararının hemen ardından anlaşma sağlandı.⁸⁵

Lastik sektöründe "milli güvenlik" gerekçeli bir diğer grev erteleme si Petrol-İş Sendikası'nın örgütlü olduğu Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş

Ağustos 2007.

⁸⁰ Danıştay Onuncu Dairesi, 26.6.2000 tarih ve 2000/2369 esas sayılı karar.

⁸¹ Cumhuriyet, 23.05.2002.

⁸² Cumhuriyet, 24.5.2002.

⁸³ Cumhuriyet, 27.3.2004.

⁸⁴ Cumhuriyet, 13.5.2004.

⁸⁵ Lastik sektöründe yaklaşık beş bin kişiyi kapsayan grevde uzlaşmaya varıldı. DİSK'e bağlı Lastik-İş Sendikası'nın, Çalışma Bakanı Murat Başesgiöğlü başkanlığındaki heyet ile yaptığı ücret konusunda 24 saat süren pazarlık görüşmesi uzlaşmayla sonuçlandı. Anlaşmaya ilişkin protokol dün Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın katıldığı törenle imzalandı, Cumhuriyet, 14.5.2004.

işyerinde gerçekleşti. 1 Temmuz 2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile 2 Temmuz 2003 tarihinden itibaren bu işyerinde uygulanacak olan grev “milli güvenlik” gerekçesiyle ertelendi. Petrol-İş Sendikası, erteleme kararını “Kombassan'a⁸⁶ grev jesti” olarak niteledi.

Petrol-İş Sendikası Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın, Kombassan'ın sahibi olduğu Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret Şirketi'nde alınan grev erteleme kararının işverenlerin baskısı ile alındığını savunarak iptali için Danıştay'da dava açacaklarını söyledi. Türk-İş de Petlas grevinin ertelenmesinin büyük bir talihsizlik olduğunu belirterek konuyu ILO'ya götüreceklerini açıkladı.⁸⁷ Ancak 10 Temmuz 2003 günü anlaşma sağlanarak toplu iş sözleşmesi bağitlandı. Petrol-İş Sendikasının grev erteleme kararının iptali için açığı davada Danıştay konusu kalmadığı için karar verilmesine yer olmadığı sonucuna vardı.⁸⁸

2000'li yılların grev ertelemelerinde cam sektöründe yaşanan (Şişecam grubuna bağlı işyerleri) de önemli bir yer tutmaktadır. Kristal-İş Sendikası tarafından Cam İşverenleri Sendikası üyesi ve Şişecam grubuna ait 6 cam şirketinin 15 cam fabrikasında 24 Mayıs 2001 tarihinde uygulanmaya başlanan grev 8 Haziran 2001 tarihinde “milli güvenlik” gerekçesiyle ertelendi. Sendika erteleme kararının yürürlüğünün durdurulması ve iptali için Danıştay'a başvurdu. Ancak Danıştay Nöbetçi Dairesi, 10. Dairenin istikrar kazanan uygulamasının aksine yürütmeyi durdurma talebini gerekçe göstermeksizin reddetti. Bu karar aşağıda “*yargı kararlarında istikrar ve istisnalar*” başlığı altında ele alınacaktır. Danıştay'ın bu kararı üzerine toplu iş sözleşmesi bağitlandı. Sendika toplu iş sözleşmesinin bağitlanmasının ardından “toplular iş sözleşmesi özgür iradeyle değil, zorla, kerhen imzalandı” açıklamasını yaptı.⁸⁹

Kristal-İş Sendikasının karşılaştığı ikinci erteleme 8 Aralık 2003 tarihinde gerçekleşti. 9 Aralık 2004 günü başlayacak olan Şişecam grevi Bakanlar Kurulu tarafından “milli güvenliği tehlikeye attığı” gerekçesiyle daha başlamadan 60 gün süreyle ertelendi. Kristal-İş Sendikasının açığı yürütmenin durdurulması ve iptal davası üzerine Danıştay 10. Dairesi 12 Ocak 2004 tarihinde oybirliği ile verdiği yürütmeyi durdurma kararıyla konunun esasına girerek şu sonuca vardı: “yasal bir grevin yasada öngörülen anlamda milli güvenliği bozucu nitelikte görülebilmesi için, ülke ve devletin özel (olarak) savunma ve güvenlik altına alınmasını zorunlu kılacak ciddi tehlikelerin ortaya çıkması gerekmektedir (...) Grevin yapıldığı işyerlerinin ve yapılan işin niteliği dikkate alındığında ertelen grevin yasada öngörülen anlamda milli güvenliği bozucu nitelikte olmadığı sonucuna

⁸⁶ Petlas Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 20.03.1997 97/06 sayılı kararı ile Kombassan Holding A.Ş.'ye satılarak özelleştirilmişti. Kombassan AKP'ye yakın bir şirket olarak tanınıyor, Cumhuriyet, 18.6.2003.

⁸⁷ Cumhuriyet, 3.7.2003

⁸⁸ Danıştay 10. Dairesi Esas No: 2003/3050 Karar No: 2006/2447 Tarih: 14.4.2006.

⁸⁹ Kristal-İş (2004). Olağanüstü Bir Dönemden Belgeler, 14. Genel Kurul, İstanbul, s. 90-91.

varılmaktadır. Davalı idarenin savunmasında öne sürülen ekonomik sebepler dava konusu kararın alınmasını yasal kılacak nitelikte bulunmamaktadır.”⁹⁰ Danıştay açıkça idarenin milli güvenlik gerekçesinin hukuksal dayanaktan yoksun olduğunu belirterek “ekonomik gerekçeleri” erteleme nedeni olarak kabul etmedi.

Danıştay’ın bu kararının ardından Kristal-İş Sendikası 30 Ocak 2004 tarihinde Şişecam grubu işyerlerinde greve başladı. Başbakanlık, 10. Dairenin yürütmeyi durdurma kararına karşı Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kuruluna itiraz etti. Ancak bu itiraz 12 Şubat 2004 tarihinde Genel Kurul tarafından oybirliği ile reddedildi. Böylece itiraz yolu da tükenmiş oldu. Ancak tam da itirazın reddedildiği günlerde 14 Şubat 2004 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 11 Şubat 2004 tarih ve 2004/6782 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Şişecam grevi “*genel sağlığı ve milli güvenliği bozucu nitelikte*” gördüğü için ikinci kez ertelendi. Bu kez “milli güvenlik” gerekçesinin yanına “genel sağlık” gerekçesi de eklenmişti. İki ay önce aynı grevin genel sağlığı bozduğu fark edilmemiş olsa gerekti. Öte yandan doktrindeki yaygın görüşe göre Bakanlar Kurulunun aynı grevi ikinci kez erteleme yetkisi yoktu.⁹¹

Kristal-İş Sendikası kararın iptali ve yürütmenin durdurulması için ikinci kez idari yargı yoluna başvurdu. Ancak Danıştay kararı açıklanmadan önce 14 Mart 2004 tarihinde taraflar arasında anlaşma sağlandı. Kristal-İş Sendikasının açmış olduğu iptal davaları Danıştay 10. Dairesi tarafından ele alındı ve sonuçlandırıldı. Danıştay 8 Aralık 2003 tarihli erteleme kararına iptaline ilişkin davada, anlaşma sağlanmış olmasına karşın (Petlas kararından farklı olarak) konunun esasına girdi ve kararın iptaline karar verdi. Aynı şekilde 11 Şubat 2004 tarihli ikinci ertelemeye ilişkin davada da iptal kararı verildi.

Kristal-İş Sendikası 8 Haziran 2001’de ertelenen grevi ile ilgili olarak ILO Sendika Özgürlüğü Komitesine (SÖK) başvurdu ve erteleme ile grev hakkının ihlal edildiğini bildirdi. Daha önce 2822 sayılı yasanın grev ertelemeleriyle ilgili hükümleri konusunda somut bir eleştiriye yer vermeyen ILO⁹² Kristal-İş Sendikasının başvurusu üzerine (Case 2303) 2822’deki grev erteleme mekanizmasını ele aldı. SÖK, cam sanayindeki bir grevin milli güvenliği tehlikeye atması için bir neden görmediğini belirterek hükümetin cam, lastik ve genel hizmetlerde sürekli erteleme yoluyla grev hakkını sistematik olarak ihlal ettiğini vurguladı. Komite, acil bir olağanüstü hal durumunda ve zorunlu hizmetlerde

⁹⁰ Danıştay 10. Dairesi, 2003/6134 sayı ve 12.1.2004 tarihli karar.

⁹¹ Doktrinde 2822 sayılı yasanın 33. maddesinin idareye sadece bir kez erteleme yetkisi tanıdığı kabul edilmektedir. Bakınız, Nuri Çelik, *İş Hukuku Dersleri*, 15. Bası, İstanbul: Beta, 2000, s. 563; Kenan Tunçomağ ve Tankut Centel, *İş Hukukunun Esasları*, 2. Bası, İstanbul: Beta, 1999, s. 437; Murat Demircioğlu, “Grev Ertelemesi”, *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul: Tarih Vakfı, 1996, s. 500; Murteza Aydemir, *Grev Hakkı ve Lokantın Sınırları*, İstanbul: Selülöz-İş Yayını, 2001, s. 163.

⁹² Çelik (2004), s. 178.

gündeme gelebilecek grev ertelemelerinin ise hükümet tarafından değil tarafların güvенеbileceği tarafsız bir organ tarafından alınması gerektiğinin altını çizdi.⁹³

2000'li yılların son grev erteleme kararı 1 Eylül 2005 tarihinde Türkiye Maden-İş Sendikasının örgütlü olduğu Erdemir Madencilik A.Ş. (Sivas) işyerindeki grevin milli güvenliği bozucu olduğu gerekçesiyle ertelenmesi oldu. Erteleme kararından kısa bir süre sonra taraflar arasında anlaşma sağlandı ve sendika idari yargı yolunu kullanmadı.

4.4 Yargı Kararları: İstikrar ve İstisnalar

Yukarıda çok sayıda örneği verilen kararlarda da görüldüğü gibi Danıştay “milli güvenlik” gerekçeli grev erteleme kararlarının neredeyse tümünde yürtmeyi durdurma ve iptal kararı vermiştir. Danıştay istikrarlı bir biçimde ekonomik gerekçelerin milli güvenlik ile bağlantılandırılmasına karşı çıkmış ve milli güvenliği “ülke ve devletin özel (olarak) savunma ve güvenlik altına alınmasını zorunlu kılacak ciddi tehlikelerin ortaya çıkması” şeklinde tanımlayarak idarenin keyfi uygulamalarını iptal etmiştir.

Danıştay'ın bu istikrarlı eğilimi dışındaki az sayıdaki kararından biri 8 Haziran 2001 tarihinde ertelenen Şişecam grevi için Kristal-İş Sendikasının açmış olduğu iptal ve yürtmeyi durdurma davasında verilen karardır. Adli tatil nedeniyle 10. Daire değil Danıştay Nöbetçi Dairesi tarafından ele alınan Kristal-İş Sendikasının yürtmeyi durdurma talebi savcı ve raportörün yürütmenin durdurulması yönündeki görüşlerine rağmen hiçbir gerekçe gösterilmeden 3/2 oy çokluğuyla reddedildi.⁹⁴

Daha sonra iptal davasını ele alan Danıştay 10. Dairesi “ertelemeye konu grevin, her grevin bünyesinde bulunan kaçınılmaz sakıncalar dışında milli güvenliği bozucu nitelikte bulunduğu sonucuna ulaşıldığından dava konusu Bakanlar Kurulu Kararında mevzuata aykırılık görülmemiştir” kararını verdi ve erteleme kararını hukuka uygun buldu.⁹⁵ Ancak Danıştay 10. Dairesinin bu kararı önceki içtihatlarına uygun olmadığı gibi Daire kısa bir süre sonra bu kararın tam tersi bir karara imza attı. 5.5.2003 tarihinde Şişecam grevinin ertelenmesini hukuka uygun bulan Danıştay 10. Dairesinin aynı beş yargıçtan oluşan heyeti yaklaşık 8 ay sonra yine milli güvenlik gerekçesiyle önlerine gelen ve aynı işyerlerini kapsayan grev erteleme kararı konusunda 12.12.2004 tarihinde “idarenin savunmasında ileri sürülen ekonomik sebepler dava konusu kararın alınmasını yasal kılacak nitelikte bulunmamaktadır” gerekçesiyle yürütmenin durdurulmasına oy birliği ile ve 19.4.2006 tarihinde ise oy birliği ile erteleme kararnamesinin iptaline karar verdi. Danıştay 10. Dairenin istikrarlı çizgisini bozan bu durumun

⁹³ ILO (2004). Governing Body , 335th report of the Committee on Freedom of Association, Geneva, November 2004, paragraph 1376-1377.

⁹⁴ Danıştay 10. Dairesi, Esas No 2001/1713 Tarih: 2.8.2001. Karar nöbetçi dairece verilmiştir.

⁹⁵ Danıştay 10. Dairesi, Esas 2001/1713, Karar 2003/1501, Tarih 5.5.2003.

Nöbetçi Dairenin aykırı kararından kaynaklandığı düşünülebilir. Aksi halde aynı yargıçlardan oluşan 10. Daire heyetinin 8 ay arayla aynı konuda ve aynı işyerleri için birbiri ile taban tabana zıt kararlar vermesi izah edilemez.

Danıştay kararlarındaki istikrara karşın iptale ilişkin kararlarının iki ile üç yıla kadar uzadığı görülmektedir. Hatta iptal kararları takip eden toplu iş sözleşme dönemine sarkmaktadır. Öte yandan Danıştay'ın iptal davalarında tarafların erteleme sonrası anlaşmaya varmış olması durumunda farklı kararlar aldığı, anlaşmaya varılan bazı grevler konusunda karar vermeye gerek olmadığı sonucuna varırken bazı davalarda ise anlaşmaya varılmış olmasına rağmen iptal kararı verdiği görülmektedir. Uzun yargılama süresi sonucunda grev uygulamasının sona ermiş olması veya toplu iş sözleşmesinin imzalanması ve örtük bir biçimde geriye dönük hukuki ihtilaf yaratmama gibi nedenlerle esas hakkında karar verilmemesi idarenin hukuka açıkça aykırı bir işleminin yaptırımsız kalmasına yol açmaktadır. Kuşkusuz hukuksuz idari işlemlerin yaptırımsız kalması idareyi hukuku çiğneme konusunda cesaretlendirmektedir.

Milli güvenlik gereççeli grev erteleme davalarında Tetkik Hakimi ve Danıştay Savcılarının görüşleri de istikrarlı bir biçimde erteleme kararlarının hukuka uygun olmadığı yönündedir. Ancak 1995 yılında ertelenen ve yukarıda Danıştay kararına yer verilen SEKA greviyle ilgili Danıştay savcısı tarafından yapılan milli güvenlik tarifi ve milli güvenlikle kağıt üretimi arasında kurulan bağlantı hukuk açısından öğreticidir.⁹⁶

“Türkiye’de kağıt üretiminin aksaması basın yayın kuruluşlarının yanısıra ambalaj kağıdı gereksinimi dolayısıyla ihracat sektörünü, ülkeye döviz girişini, yoksun kalınan döviz dolayısıyla milli güvenliğe ilişkin malzemeler de dahil ülkemiz için gerekli ihtiyaç maddelerinin dışalmasını baltalamaktadır. İhracata dönük üretim yapan çiftçi ve sanayicinin dolayısıyla milli ekonominin göreceği zarar telafı edilemez boyutlara yaklaşmış milli güvenliği ve halkın genel sağlığını da etkilemiştir”

Bu çetrefil ve zorlama illiyet bağlantısının hukuksal olmadığı tamamen iktisadi ve siyasal bir mantığa dayalı olduğu açıktır.

4.5 Hükümetlerin Milli Güvenlik Gereççelerinin Ekonomik Özü

İdari yargıya intikal eden neredeyse tüm grev erteleme kararları hakkında yürütmeyi durdurma ve iptal kararı verilmiş olmasına rağmen neredeyse tüm hükümetler grev erteleme konusunda ısrarcı olmuşlardır. Grev erteleme kararlarının “milli güvenlik” nedeniyle değil, ekonomik gereççelerle ve hukuksal hiçbir dayanağı olmayan “soğutma”, “caydırma” motifleriyle alındığı hükümetlerin açıklama ve savunmalarıyla ortaya çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanı Demirel, kamu toplu iş sözleşmelerinin tıkandığı Ekim 1995’te "Grev haktır. Ama kamu düzenini bozmak, kanunların hak olarak

⁹⁶ Danıştay 10. Dairesi, Esas No 1995/6508 ve 20.11.1995 tarih.

tanımadığı şeyleri yapmaya kalkmak, devleti felç etmeyi güç gösterisi yapmak, yanlıştır" değerlendirmesini yaptı.⁹⁷ Kamu düzeni bir grev erteleme gerekçesi olmasa da devletin grev algısında kamu düzeninin de önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Grev erteleme kararları konusunda hükümetin yargıya verdiği savunmalarda da ertelemelerin gerçek sebeplerine ilişkin çarpıcı görüşler yer almaktadır:⁹⁸

“Lastik-İş tarafından motorlu taşıt araçları ile diğer araç ve iş makineleri için lastik üreten üç işyerinde uygulanmakta olan grev, ülke lastik üretiminin çok büyük bir bölümünün bu işyerlerinde üretilmesi nedeniyle başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere ulaştırma ve iş makinelerinin kullanıldığı tüm sektörlerin lastik ihtiyaçlarını olumsuz yönde etkileyeceği hususu gözününe alındığında söz konusu grevin genel hayatı dolayısıyla milli güvenliği bozucu nitelikte olduğu görüldüğünden, Bakanlar Kurulu (...grev erteleme kararı almıştır”

Hükümetin bu savunması “milli güvenlik” tanımı içinde yer almayan “genel hayat” gibi bir kavramın da grev erteleme nedeni olarak kabul edildiğini göstermektedir. Hükümetin grev erteleme kararlarının hukuksal değil ekonomik gerekçelere dayandığı bir başka hükümet savunmasında da ortaya çıkmaktadır. 2001 Şişecam grev erteleme üzerine Kristal-İş Sendikası tarafından açılan dava üzerine hükümetin yaptığı savunma bunun kanıtı niteliğindedir:⁹⁹

“Ülkenin önemli ihraç malı olan cam mamulleri üreten fabrikanın yan sanayi dallarına da destek verdiği, cam fırınlarının soğutulmasının maliyetleri olağanüstü yükselteceği, sağlık sektörü ve silahlı kuvvetlere araç gereç sağlayan fabrikada yapılacak grevin doğuracağı sonuçlar dikkate alınarak grevin ertelendiği...”

Görüldüğü gibi erteleme kararında milli güvenlik kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmayan ekonomik ve teknik gerekçeler önemli yer tutmaktadır.

Hükümetin Liman-İş’in uyguladığı bir grevi milli güvenlik nedeniyle ertelemesinin ardından sendikaca açılan iptal davasına gönderdiği savunmada da ekonomik gerekçeler ön plana çıkmaktadır:¹⁰⁰

“Grevin uygulanması nedeniyle ülkenin ihracat ve ithalatı ile iç ticaretin telafisi olanaksız derecede olumsuz etkilendiği, ülkenin limanları üzerinden yapılan transit taşımaların durma noktasına geldiği, daha önce yapılan ticari

⁹⁷ Byemgm, Ayın Tarihi, Ekim

1995.http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/AyinTarihi/1995/ekim1995.htm

⁹⁸ Başbakanlık Hukuk Müşavirliği'nin 19 Haziran 2000 tarih ve 06175 sayılı yazısı.

⁹⁹ Danıştay 10. Dairesi 2001/1713 Esas, 2003/1501 Karar ve 5.5.2003 tarihli karar.

¹⁰⁰ Danıştay 10. Daire, 1995/6497 Esas, 1997/3777 Karar ve 15.10.1997 tarihli karar.

bağlantılarda aksamalar olduğu, grev nedeniyle yapılamayan liman hizmetleri sonucunda gemi trafiği ve yük çekiminde tıkanıklık olduğu, limanlarda turist giriş-çıkışları ile Mersin-Kıbrıs arasında yolcu ve askeri taşımalar yapılamadığı, ülkenin limanları üzerinden yapılan deniz taşımacılığının komşu ülke limanlarına kayma noktasına geldiği, limanlarda günlük ortalama 76.000 ton yükleme boşaltma yapıldığı ve bunun büyük kısmının Silahlı Kuvvetlerin ihtiyacı olan malzemelerden, ilaç ve ilaç hammaddelerinden ve halkın beslenmesiyle ilgili gıda maddelerinden oluştuğu, bu maddelerin yükleme ve boşaltmasının yapılamadığı ve bu nedenle uygulanan grevin milli güvenliği ve genel sağlığı bozucu nitelik kazandığı...”

Görüldüğü gibi hükümetin erteleme gerekçesinin özünü ekonomik sebepler oluşturmaktadır. Danıştay kararlarında ise “ekonomik sebepler” milli güvenlik açısından yeterli bulunmamaktadır.

Hükümet, 2003 yılında Şişecam grevlerinin ertelenmesinin milli güvenlik ile bağıni şöyle kurmuştur:¹⁰¹

“Grev uygulanan Türkiye Şişe Cam Fabrikalarının işyerinin üretim kalemleri itibariyle kendi sektöründe sanayinin ikmal kaynağı olduğu, grevin ihracat gelirlerinde önemli azalmaya neden olacağı bu durumun ise milli ekonomiye zarar vereceği, üretim yapılan cam fabrikalarının dur-kalk şeklinde çalışmasının olanaklı olmadığı, grev nedeniyle üretim dursa dahi fırınların normal üretim yapıyormuş gibi hammadde ile beslenmesinin sağlandığı, günümüzde “milli güvenlik” kavramının güçlü bir ekonomiyi gerektirdiği ve kapsadığı, milli ekonomiye zarar verecek her girişimin ise milli güvenliğe zarar verdiği...”

Bu yaklaşım ile hükümet milli güvenlik kavramının sınırlarını keyfi olarak “*milli ekonomiye zarar verecek her girişim*” olarak genişletmektedir. Hükümetin gerekçesinin tamamen teknik ekonomik olduğu dikkat çekmektedir. Danıştay hükümetin savunmasında öne sürülen ekonomik sebeplerin söz konusu erteleme kararının alınmasını yasal kılacak nitelikte olmadığına ve bu yüzden kararın iptaline karar vermiştir.

Danıştay Kristal-İş Sendikasının Şişecam fabrikalarında uyguladığı grevin 11.2.2004 tarihinde ikinci kez ertelenmesiyle ilgili Bakanlar Kurulu kararını da anlaşma sağlanmış olmasına rağmen esastan ele almış ve karara bağlamıştır. Danıştay kararında bir grevin milli güvenliği bozucu nitelikte görülebilmesi için, ülke ve devletin özel savunma ve güvenlik altına alınmasını zorunlu kılacak ciddi tehlikelerin ortaya çıkmasının zorunlu olduğunu belirterek erteleme kararının bu nitelikte olmaması nedeniyle iptaline karar vermiştir.¹⁰²

¹⁰¹ Danıştay 10. Dairesi Esas: 2003/6134, Karar: 2006/2551.

¹⁰² Danıştay 10. Dairesi, Esas no: 2004/2197, Karar No: 2006/3982, Tarih 16.6.2006.

Kristal-İş Sendikasının Şişecam grevi sırasında Maliye Bakanı Kemal Unakıtan ise “biz grevleri engellemek için elimizden geleni yapıyoruz. Yargıda sorun var. Oraya da siz kendinizi iyi anlatın” diyerek işverenleri yargıya müdahale etmeye çağırıldı¹⁰³. Bu çağırının ardından Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) grev erteleme davasında müdahil olmak üzere kapsamlı bir dosya ile Danıştay'a başvurdu.

Grev ertelemelerinin esas gerekçesinin ekonomik olduğu konusunda bir başka değerlendirme Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü tarafından yapılmıştır. Çalışma Genel Müdürü Cengiz Delibaş Türk-İş ve Finlandiya İşçi Sendikaları Konfederasyonu (SAK) tarafından 3-4 Ekim 2006 tarihinde Ankara'da düzenlenen “Avrupa Sosyal Modeli ve Sendikal Haklar” konulu uluslararası sempozyumda grev ertelemelerinin ekonomik gerekçelerle yapıldığını teyit etmiştir.¹⁰⁴

“Açık konuşalım, biz bizyiz, Cam grevi ertelendiğinde, herkes 'Şişecam tabak üretiyor, cam üretiyor, bundaki grevin milli güvenlikle ne alakası var?' dedi. Çok alakası var; Türkiye'deki otomotiv sektörünün tamamının camını Şişecam fabrikaları üretiyor ve bunlar da stoklu çalışmıyor. Şişecam'ı durdurduğunuz anda, şu anda ihracat alanında en önemli olan otomotiv fabrikalarını durduruyorsunuz. Milli güvenlikle doğrudan alakası var, evet, yani kırılgan bir ekonomiye sahipsiniz, bunu ertelemesiniz, otomotiv fabrikaları duracak (...) Kırılgan bir ekonomide otomotiv sektörü, diğer sektörler krize girseydi, çok mu güzel olacaktı? Ben bunu anlamıyorum. Nihayetinde, sonucunda orada ekmek yiyen bir işçim, hele işsizliğin doruğa çıktığı ortamlarda, yani bazı şeyleri bilemiyorum, anlamıyorum. Bazı şeyler adı altında farklı şeyler mi istiyoruz acaba?”

Çalışma Bakanlığı'nın üst düzey bir bürokrati milli güvenlik gerekçeli grev ertelemelerinin ardındaki gerçek motifi bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır. Hükümet pür ekonomik sebeplerle grevleri ertelemektedir. Hükümetin erteleme kararlarındaki “ekonomik sebep” gerekçesinin esin ve telkin kaynağı ise işverenlerin ve işveren örgütlerinin görüşleridir.

4.6 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve Grev Ertelemeleri

Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Genel Sekreterliği 2945 sayılı Milli Güvenlik ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu çerçevesinde Başbakanlığın talebi üzerine grev ertelemelerinde istişari görüş hazırlayıp

¹⁰³ Dünya Gazetesi 26 Şubat 2004, Aydınlık Dergisi, 29 Şubat 2004.

¹⁰⁴Türk-İş (2007). Türk-İş ve Finlandiya İşçi Sendikaları Konfederasyonu (SAK) tarafından 3-4 Ekim 2006 tarihinde Ankara'da düzenlenen “Avrupa Sosyal Modeli ve Sendikal Haklar” Uluslararası Sempozyumu Kitabı, Türk-İş Yayını, Ankara, 151 ve 191. sayfalar.

Bakanlar Kuruluna sunmakta ve Bakanlar Kurulu bu görüşleri de dikkate alarak, genellikle bu görüşler doğrultusunda grev erteleme kararı vermektedir. Başbakanlık tarafından Danıştay'a sunulan savunmalarda MGK Genel Sekreterliği görüşlerine sık sık atıf yapılmaktadır. 2945 sayılı Kanunda 2003 yılında 4963 sayılı kanunla yapılan değişiklik sonucu Genel Sekreterliğin böyle bir görevi kalmamıştır.

MGK Genel Sekreterliği çok sayıda grev erteleme kararı ve bunlarla ilgili davalarda ilgili grevlerin milli güvenliği bozucu etkisi olacağı yönünde görüş bildirmiştir. Bilgi Edinme Kanunu'nu çerçevesinde Genel Sekreterlikten talep ettiğimiz bu görüş yazıları “açıklanması halinde devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğe açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi ve belgeler” kapsamında değerlendirilmiş ve tarafımıza verilmesi reddedilmiştir.¹⁰⁵ Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na yaptığımız itiraz sonucu elde ettiğimiz bu belgelerin büyük ölçüde ekonomik gerekçelere dayalı kısa yazılar olduğu görülmüştür. Örneğin 26 Şubat 2003 tarihli yazıda lastik fabrikalarındaki grev erteleme konusunda şu görüşler yer almaktadır:¹⁰⁶

“Ülke lastik üretiminin çok büyük bir bölümünün bu işyerlerinde üretilmesi nedeniyle başta TSK olmak üzere ulaştırma ve iş makinelerinin kullanıldığı tüm sektörlerin lastik ihtiyaçlarını olumsuz yönde etkileyeceği (...); grevin yaşanılan ekonomik darboğaz nedeniyle otomotiv sanayinde de doğal olarak bir krize ve ekonomik dengelerin bozulmasına sebep olabileceği ve ayrıca Ortadoğu'da yaşanılan sıcak gelişmeler nedeniyle hassas bir dönemden geçmekte olan ülkemizde genel hayatı ve dolayısıyla milli güvenliği bozucu bir etkisinin olacağı...”

MGK Genel Sekreterliği 2001 Şişecam grevinin ertelenmesiyle ilgili olarak Başbakanlığa gönderdiği görüş yazısında da uygulanmakta olan grevin milli güvenliği bozucu olduğu görüşü bildirilmiştir.¹⁰⁷

Daha önceki görüş yazılarında lastik ve cam sektöründeki grevlerin milli güvenliği tehlikeye attığı yönünde hükümete görüş sunan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği daha sonra bu görüşünü değiştirmiştir. 5 Aralık 2003 tarihinde Bakanlar Kuruluna yazdığı görüş yazısında Şişecam grevinin milli güvenlik açısından büyük bir sıkıntı doğurmayacağını belirtmiştir.¹⁰⁸

Aynı şekilde Petlas greviyle ilgili hükümete sunulan 30 Haziran 2003 tarihli görüş yazısında da grev kararının milli güvenlik açısından büyük bir sıkıntı

¹⁰⁵MGK Genel Sekreterliği Bilgi Edinme Birimi'nin 16 Kasım 2005 Çarşamba, saat 17:13 tarihli e-postası.

¹⁰⁶Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 26 Şubat 2003 tarih ve Huk. Müşv. 7010-/7-03 sayı ile Başbakanlığa yollanan yazı.

¹⁰⁷ Danıştay 10. Daire 2001/1713, 2003/1501.

¹⁰⁸Danıştay 10. Daire 2003/6134 esas ve 12.1.2004 tarihli karar.

yaratmayacağı bildirilmiştir.¹⁰⁹ Ancak hükümet MGK Genel Sekreterliği'nin bu görüşüne itibar etmeyerek 1 Temmuz 2003 tarihli kararıyla “milli güvenliği” bozucu etkisi nedeniyle Petlas grevini 60 gün süreyle ertelemiştir. Genel Sekreterlik dava aşamasında tekrar görüşünün sorulması üzerine 25 Temmuz 2003 tarihinde grevin milli güvenlik açısından büyük bir sıkıntı yaratmayacağı görüşünü yinelemiştir.¹¹⁰

Genel Sekreterliğin çok kısa aralıklarla özellikle cam grevinin milli güvenlik açısından büyük bir sıkıntı doğurmayacağı yönünde görüş değiştirmesi önceki Genel Sekreterlik görüşlerinin büyük ölçüde öznel ve keyfi olduğunu ortaya koymaktadır.

4.7 Grev Ertelemelerinde İşveren Örgütlerinin Etkisi ve Ertelemelerin Sınıf Karakteri Üzerine

Danıştay'ın Şişecam işyerlerindeki grev ertelemelerle ilgili bir kararında öznesi belirtilmeden aşağıdaki görüşün Başbakanlık'a iletildiği vurgulanıyor ve Danıştay kararlarındaki istikrarın dışına çıkılarak bu görüşe de referans verilerek grev erteleme kararı onanıyordu. Başbakanlığa iletilen bu görüş şöyleydi:¹¹¹

“Grevin devamının önemli döviz kaybına, istihdam daralmasına ve dünyadaki rekabet gücünün azalmasına neden olacağı, mevcut ekonomik koşullar karşısında bu durumun genel sağlığı ve milli güvenliği bozucu olduğu, cam üretiminin ise cam fırınların soğutulmasına izin vermeyen kesintisiz bir sanayi niteliği taşıdığı gerekçesine dayalı olarak grevin ertelenmesi gereğinin başbakanlığa iletilmesi”

Daha sonraki yıllarda çok sayıda örneği ortaya çıkacak olan bu görüş ve telkin yazıları grevden ekonomik olarak etkilenen çeşitli şirketler ve işveren örgütleri tarafından Başbakan ve çeşitli bakanlara gönderildi. 2001 Şişecam grevi sırasında Penguen Gıda Sanayi A.Ş. tarafından başbakan ve çeşitli bakanlara yollanan bir mektupta “ülke ekonomisini yakından ilgilendiren ve grevin devamı halinde ekonomiyi olumsuz etkileyecek olan durumun” çözümü için girişimlerde bulunulması isteniyordu.¹¹² İlaç İşverenleri Sendikası tarafından Çalışma Bakanı Yaşar Okuyan'a yollanan bir mektupta ise “Anadolu Cam Sanayi A.Ş. Fabrikasında yaşanmakta olan grev nedeniyle, hastalar açısından hayati öneme haiz serum işleri başta olmak üzere ilaç üretiminde kullanılan cam şişelerin

¹⁰⁹ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 30 Haziran 2003 tarih ve MGSB 7010-3-03(07B1) sayı ve İVEDİ notuyla ile Başbakanlığa yollanan yazı.

¹¹⁰ Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 25 temmuz 2003 tarih ve HUK. MUŞ: 7010-39-03 sayı ile Başbakanlığa yollanan yazı.

¹¹¹ Danıştay 10. Daire, 2001/1713, 2003/1501 ve 5.5.2003 tarih.

¹¹² Penguen Gıda Sanayi A.Ş. 25 Mayıs 2001 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit ile Bakanlar Kurulu üyeleri Hüsamettin Özkan, Kemal Derviş, Kenan Tanrıku ve Yaşar Okuyan'a yollanan mektup; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

fabrikadan alınamaması gibi çok önemli bir sorun yaşanmaya başlamıştır” denmekte ve sorunun önlenmesi için gereğinin yapılması istenmektedir.¹¹³

Aynı grevle ilgili olarak Otomotiv Sanayi Derneği (OSD) de Başbakan Ecevit'e başvurarak grev nedeniyle sıkıntıya girdiklerini söylemiştir. Dernek, Şişecam'ın Türkiye'de otomotiv güvenlik camı üreten tek merkez olduğunu bu nedenle grevin zorluk yarattığını ve bir yıl önce lastik grevinde aynı yöntemi uyguladıklarını belirtti.¹¹⁴

Öte yandan Şişecam grevi sırasında “sivil” hareket olarak anlandırılan bir işveren lobisi yaşandı. Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), OSD ve İlaç Endüstrisi İşveren Sendikası (İEİS) ile cam ve züccaciye ihracatçıları hükümete başvurdular. TÜSİAD hükümete yaptığı başvuruda “Şişecam'ın karşı karşıya kaldığı durumun hem adil olmayan, hem de mevcut toplumsal uzlaşma ortamına uygun düşmeyen bir nitelik arz ettiğini düşünüyoruz diyordu. Bu açıklamanın yer aldığı gazete haberi son derece çarpıcı bilgiler içeriyordu.¹¹⁵

“Şişecam Topluluğu'nun 13 işyerinde devam eden grevin olumsuz etkilerinin Başbakanlık'ta izlendiği kaydedilirken, konuya ilişkin Başbakanlığın önümüzdeki günlerde bir değerlendirme yapacağı kaydedildi. Sivil toplum kuruluşlarının mektupların yanında, Başbakanlık koridorlarında kulis yaptığı da gelen haberler arasında yer alıyor. Hükümet, geçen yıl lastik fabrikalarındaki grevde de sektörden gelen tepkiler üzerine harekete geçerek grevi ertelemişti”.

Bu haberin gazetelerde yer aldığı 8 Haziran 2001 günü Şişecam grevi milli güvenliği bozduğu gerekçesiyle 60 gün süreyle ertelendi. İşveren örgütlerinin lobi faaliyetlerini takiben gelen bu erteleme kararının gerçek sebebinin milli güvenlik değil ekonomik kaygılar olduğu ve kararın doğrudan bir sınıf tercihi yansıttığı açıktır. 2000 lastik ve 2001 cam grevlerinin ertelenmesinde işveren örgütlerince oynanan rol 2003 ve 2004 Şişecam grevleri sırasında daha kapsamlı bir biçimde tekrarlanmıştır.

2003 ve 2004 Şişecam grevlerinin ertelenmesinin resmi gerekçesi “milli güvenlik” olmasına rağmen asıl gerekçenin otomotiv sektörünün ihracat sıkıntısına düşme ihtimali olduğu hükümet sözcüsünün ve işveren çevrelerinin açıklamalarından açıkça ortaya çıkmaktadır.¹¹⁶ Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek grev ertelemeyle ilgili yaptığı açıklamada “söz konusu grevin otomotiv sanayine ve ekonominin geneline zarar vereceği düşüncesiyle karar aldık” dedi.¹¹⁷ Erteleme

¹¹³ İlaç İşverenleri Sendikası, 30 Mayıs 2001 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanı Yaşar Okuyan'a yazılan mektup; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

¹¹⁴ Cumhuriyet gazetesi, 6 Haziran 2001.

¹¹⁵ Dünya Gazetesi, 8 Haziran 2001.

¹¹⁶ Hürriyet, 9 Aralık 2003; Sabah 10 Aralık 2003.

¹¹⁷ Radikal, 9 Aralık 2003.

kararının Ford Almanya'nın isteğiyle yapıldığı ve erteleme talebinin dış ticaretten sorumlu devlet bakanı Kürşat Tüzmen'den geldiği basında yer aldı.¹¹⁸

Gerçekten de 2003 ve 2004 Şişecam grevlerinin ertelenmesi konusunda işveren örgütlerince yaygın bir lobi yapıldığı görülmektedir. Aralarında Deva Holding A.Ş., Fako İlaçları A.Ş., Polifarma İlaç A.Ş., Ford Otosan, Ford Otomotiv Sanayi A.Ş., Otomotiv Sanayi Derneği, Tariş Zeytin, Susitaş Su Ürünleri A.Ş., Kingtom, Uluslararası Nakliyeciler Derneği (UND), Bilim İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş., Penguen Gıda Sanayi A.Ş., Selçuk Gıda A.Ş., Lio Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş., Renault-Oyak A.Ş. ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) gibi Türkiye'nin önde gelen otomotiv, gıda ve ilaç şirketleri ile çeşitli işveren örgütleri çeşitli siyasiler ve bürokrasi nezdinde girişimde bulunarak grevin ertelenmesini istediler.¹¹⁹ Tamamen ekonomik gerekçelere dayalı bu mektupların biri MAN Türkiye A.Ş. Genel Müdürü tarafından Başbakan Erdoğan'a yazılmıştı:¹²⁰

“Sayın Başbakanımız,

(...) Otomotiv sanayi başta olmak üzere bu grev şüphesiz pek çok sektöre hem dış Pazar hem de iç Pazar açısından büyük darbe vuracaktır.

Özellikle otomotiv sanayimizin ihracatta büyük atılımlar yaptığı ve çok önemli satış bağlantılarının bulunduğu bu dönemde, siparişlerin karşılanamamasının nelere yol açabileceğini tahmin edersiniz.

Biz MAN Türkiye olarak 2003 yılı içerisinde 160 milyon USD ihracat yaptık. Bu toplam satışlarımızın % 50'si'dir. 2004 yılı ihracat cirosu beklentimiz ise yaklaşık 200 milyon USD'dir.

Lastik üretim tesislerinde söz konusu olacak bir grev de aynı olumsuz etkiyi yapacaktır.

Konuyla yakından ilgilendiğinizi biliyor, ancak endişelerimizi şahsınıza iletmek ve grevsiz bir çözüm dilediğimizi bildirmek istedik”

Görüldüğü gibi mektup cam grevi yanında lastik grevi konusunda ekonomik gerekçelere dayalı telkinlerde bulunmaktadır. Nitekim Şişecam grevinin ardından 21 Mart 2004 tarihinde lastik işyerlerindeki grevler de ertelendi. İşveren örgütleri sadece hükümet yetkililerine, siyasilere başvurarak lobi yapmakla yetinmemiş bürokratlara da ayrıntılı yazılar yazmışlardır. Bu yazıların amacının grev erteleme kararının alınması öncesinde bu konuda etkili bürokratları ikna etmek olduğu açıktır. Otomotiv Sanayi Derneği (OSD) tarafından Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürü'ne yazılan 12 Şubat 2004 tarihli yazının konusu “Şişe Cam grevi Milli Güvenliğimizin sağlanmasında en önemli katkısı

¹¹⁸ “Ford Almanya grev erteletti”, Sabah, 10 Aralık 2003.

¹¹⁹ Danıştay 10. Dairesi, Dosya No: 2004/2197.

¹²⁰ Man Türkiye A.Ş.'nin 20 Ocak 2004 tarihli mektubu; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

OSD Yönetim Kurulu Başkanı Ali İlhan İLKBAHAR'ın Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürü Yüksel ÖZTÜRK yazdığı 12.02.2004 tarih ve Ref.: 2004/0207 sayılı yazı; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 18, 2008/3

olan savunma sanayimizi besleyen ve onun gelişmesini sağlayan otomotiv ana ve yan sanayimizin riske atılmaktadır” şeklinde belirtilmektedir. Mektupta şu görüşler yer almaktadır:¹²¹

Sonuçta bu yıl planlanan 500 bin adetlik (8-9 milyar \$) ihracatın sürekli olarak devam etmesi ve daha da büyümesi kesin risk altına girmiştir. Global firmalar kısa sürede bu üretimlerini Avrupa’daki diğer fabrikalarına nakletmeleri mümkün değildir. Fakat her iki senede bir model değişimi olan bu sektörde, mevcut tüm ihracat işlerinin Avrupa’ya kaydırılmasının stratejik kararı bugünden verilecektir. Durum böyle olunca son derece küçük olan ve %70’i ithal yolu ile karşılanan iç pazarın talep ettiği miktar, Türkiye’deki büyük ihracatçı fabrikaların kapasitelerini dolduramayacak ve kısa zamanda Opel misalinde olduğu gibi bu firmalar Türkiye’den ayrılacaktır.

Bunu müteakibinde 1000’e yakın yan sanayimizin benzer akıbetle karşılaşması kaçınılmaz olacaktır. Kısacası bağımsız Türk Savunma sanayinin temelini oluşturacak yan sanayi dumura uğrayacak ve 2004 yılında yapılacak 500 bine yakın 8-9 milyar\$) araç ihracatının devamlılığı ortadan kalkınca, bu üretimi besleyen 150-200 bin kişinin işi de tehlikeye girecektir.

Bürokrasiye yönelik benzer bir yazı Ford Otomotiv A.Ş. tarafından Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’ne yazılmıştır.¹²²

Türkiye Şişe Cam Fabrikaları A.Ş. ile Kristal İş Sendikası arasında sürmekte olan Toplu İş Sözleşmesi uyuşmazlığı malumunuzdur.

Cam ürünlerinin, motorlu araç üretimi bakımından önemli bir girdi teşkil etmesi nedeniyle, bu uyuşmazlık şirketimizi de yakından ilgilendirmektedir. Türkiye ekonomisi ve Türk Otomotiv Sanayi için önem arz eden kapsamlı projelerin hayata geçirilmekte olduğu bu dönemde yaşanan gelişmeleri büyük bir endişeyle izliyoruz.

Uyuşmazlığın kısa bir süre içerisinde sonuçlandırılmaması halinde , ilgili firmaların ve Türk Otomotiv Sanayinin maruz kalabileceği zararlar ile ilgili taşıdığımız endişeleri dile getirmek gayesiyle Trakya Cam fabrikasına göndermiş olduğumuz yazıyı ekte bilgilerinize arz ederiz.

Sadece milli savunmayla ilgili olduğunu iddia eden sektörler değil zeytinyağı üreticileri de cam grevine bir hal çaresi bulunması için hükümetten ricacı olmaktadır. Örneğin bir zeytinyağı şirketi hükümete başvurarak “cam şişe konusunda Şişecam Türkiye’de ihracatçının ihtiyaçlarını karşılayabilecek tek tedarikçi firma konumundadır. Danıştay’ın Şişecam grevinin ertelenmesi kararını durdurması ile firmamız faaliyetini sürdürmesi için gerekli olan şişeleri tedarik

121

122 Ford Otomotiv A.Ş. tarafından 20 Ocak 2004 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği’ne yazılan yazı; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

edememe durumuyla karşı karşıyadır” gerekçesiyle Danıştay’ın yürütmeyi durdurma kararına hükümetin itiraz etmesini istemektedir.¹²³

Bir başka örnek Yonca Gıda Sanayi A.Ş.’den Devlet Başkanı Kürşat Tüzmen’e yazılan ricadır.¹²⁴

“Ekte yer alan 24.01.2003 tarihli faksımızla tarafınıza firmamız ve sektörümüzle ilgili bilgiler arz etmiş, bu çerçevede Anadolu Cam Sanayi A.Ş. vuku bulması muhtemel grevin yaratabileceği sonuçları ifade etmeye çalışmıştık.

Bu kapsamda tarafınızca seri olarak alınan tedbirler sektörümüzce şükranla karşılanmış ve genel anlamda ihracata verdiğiniz desteğin somut bir göstergesi olmuştur.

Yeni vaki yasal keyfiyet tahnında daha önce de belirttiğimiz riskler bir kez daha gündeme gelmiştir.

Yüksek hassasiyetinize binaen tekrardan konunun çözümüne müdahale ve katkılarınızı rica ederiz”

Yonca Gıda’nın mektubu Aralık 2003 tarihindeki grev ertelemesinden önce yapılan girişimin gereğinin Tüzmen tarafından yerine getirildiğini göstermekte ve Danıştay’ın grev ertelenmesi konusunda vermiş olduğu yürütmeyi durdurma nedeniyle tekrar müdahale istenmektedir. Oyak-Renault A.Ş. tarafından OSD’ye yollanan yazıda ise grev uygulama tarihi belli olmadan çok önce açıkça “başbakanlık nezdinde grevin ertelenmesi veya sona erdirilmesi açısından girişimde bulunulması” isteniyordu.¹²⁵

Şişecam grevinin ikinci kez ertelenmesinin ardından bu kez ihracatla ilişkili tüm şirketler ve Şişecam adına Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) devreye girdi. TİM Danıştay’a başvurarak davaya müdahil olarak katılmak istedi. TİM Danıştay’a sunduğu ve çeşitli işveren kuruluşları ve şirketlerin yazılardan örneklerle grevin ekonomisi aktarıldıktan sonra grevin ekonomiye vereceği zarar nedeniyle milli güvenliği tehlikeye attığını iddia etmiştir. TİM, “Şişecam’da gerçekleşecek bir grevin, Milli Savunma Sanayimizin de önemli bir kolu olan Türk otomotiv sanayine özellikle de 9 Milyar dolar 2004 ihracat hedefiyle Türkiye ekonomisinin lokomotif güçlerinden biri olan otomotiv sanayine telafisi giderilemeyecek büyük zararlar vereceği” iddiasında bulunmuştur. TİM grevin ikinci kez ertelenmesinden sonra da cam sektöründe yeniden bir grev

¹²³ Lio Yağ San. ve Tic. A.Ş. tarafından 14.01.2004 tarihinde Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen yazılan mektup; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

¹²⁴ Yonca Gıda Sanayi A.Ş. tarafından 14.01.2004 tarihinde Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen’e yazılan mektup; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

¹²⁵ Oyak-Renault A.Ş. tarafından OSD’ye yollanan 6/11/2003 tarihli yazı; Kristal-İş Sendikası Arşivi.

yaşanmasının felaket olacağını ve ihracatın biteceğini iddia ederek kamuoyu oluşturmaya ve yargı kararını etkilemeye çalışmıştır.¹²⁶

İşveren örgütleri tarafından yürütülen telkin, talep ve ricaların grev ertelemelerin de özellikle cam ve lastik grev ertelemelerinde belirleyici olduğu ve grev ertelemelerinin “milli güvenlik” nedeniyle değil ekonomik etki nedeniyle gerçekleştiği bütün çıplaklığı ile ortadadır. Siyasal iktidar, yasanın kendisine tanıdığı yetkiyi kötüye kullanarak yargı organları tarafından defalarca vurgulanan “ekonomik gerekçenin” milli güvenliği açısından sorun oluşturmadığına yönelik yaklaşımını göz ardı etmiş ve grev hakkını sistematik olarak ihlal ederek kullanılmaz hale getirmiştir.

Sonuç yerine

1963 yılından bu yana uygulanan grev erteleme rejimi farklı yasal düzenlemeler ile siyasal ve ekonomik koşullarının söz konusu olduğu iki ayrı dönemde de (1963-1980 ve 1983 sonrası) siyasal iktidarlar tarafından hukuksal bir yöntem olarak iyi niyetle değil siyasal ve ekonomik nedenlere dayalı bir greve müdahale aracı olarak olmuştur. Uygulamada siyasi iktidarlarının yargı kararlarına rağmen ısrarla hukuksuz ertelemeler yaptıkları saptanmıştır. Milli güvenlik kavramının kendisinin muğlak ve sınırlarının belirsiz olması hükümetlerin keyfiliklerini artırmıştır.

Toplam erteleme kararları içinde milli güvenlik gerekçeli kararların yoğunluğu milli güvenliğin tamamen keyfi yorumlandığını göstermektedir. İncelenen idari kararlar ile yargı kararları çarpıcı biçimde idarenin kararlarında ekonomik gerekçelerinin esas olduğunu göstermektedir. İdarenin ekonomik gerekçeli grev ertelemelerinin basında yaratılan hava nedeniyle kamuoyunda da kısmen destek bulduğu gözlenmektedir. Bir çok yazar grevin ekonomik etkisi olmasına şaşırarak ve sırf ekonomik etkisi nedeniyle grevin engellenmesini savunabilmektedir.¹²⁷ Oysa grevin ekonomik etkisi onun doğasında vardır.

Grev erteleme uygulaması sistemli bir grev hakkı ihlaline dönüşmüş ve erteleme kararlarının giderek artan biçimde sermaye çevrelerinin, şirketlerin ve işveren örgütlerinin rica, telkin ve talepleri sonucunda alınır hale gelmiştir. Bu durum siyasi iktidarların grev erteleme kararlarının açık bir sınıf tercihinin ürünü olduğunu göstermektedir.

Grev erteleme konusunda idareye verilen yetkinin açtığı vahim sonuç iki ayrı yasal düzenleme ve ekonomik-siyasal ortamda da kanıtlanmıştır. Grev hakkı konusunda idareye yetki tanınması hakkın ortadan kaldırılması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle idarenin grev erteleme yetkisi kaldırılmalı, grev uygulamalarıyla ortaya çıkabilecek sorunlar, hukukun genel ilkeleri açısından,

¹²⁶ Akşam ve Milliyet gazeteleri, 20 Şubat 2004.

¹²⁷ Deniz Gökçe, Akşam, 28-29 Şubat 2004; Emre Alkin, Halka ve Olaylara Tercüman, 21 Şubat 2004.

hakkın kötüye kullanılması çerçevesinde sadece yargı denetimine tabi olmalıdır. Bunun dışında idareye genel bir erteleme yetkisi tanınması tecrübeyle sabittir ki keyfilik anlamına gelmektedir.

Milli Güvenlik Gerekçeli Grev Ertelemeleri

Ek: 2822 Sayılı Yasa Döneminde Milli Güvenlik Gerekçeli Grev Ertelemeleri tablosu (1983-2007)									
İşyeri/İşletme Adı	Gerekçe	Yayımlandığı Resmi Gazete	Kararname No	Hükümet	Kapsadığı İşyeri ve İşletme	İşçi Sayısı	İlgili Sendika	Kamu Özel	İşkolu Sektör
Türkiye Demir Çelik İşletmeleri (Karabük-İskenderun)	MG	22 Mart 1989	89/13874	Özal/46	2	24,000	Çelik-İş	Kamu	Metal
Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü	GS MG	7 Eylül 1989 (M)	89/14885	Özal/46	1	4,470	Öz Gıda-İş	Kamu	Gıda
Çitosan Genel Müdürlüğü	MG	12 Nisan 1990 (M)	90/347	Akbulut/47	17	7,467	Çimse-İş	Kamu	Çimento, Toprak
Özel Çimento Fabrikaları	MG	12 Nisan 1990 (M)	90/347	Akbulut/47	21	11,928	Çimse-İş	Özel	Çimento, Toprak
Good Year Lastikleri A.Ş., Türk Pirelli Lastikleri A.Ş. Brisa Bridgestone Lastik Sanayi A.Ş.	MG	10 Ağustos 1990	90/740	Akbulut/47	3	4,500	Laspetkim-İş	Özel	Lastik, Kimya
Vinnel Brown and Root Genel Müdürlüğü (49 ABD İşyeri)	MG	10 Ağustos 1990	90/740	Akbulut/47	49	3,100	Harb-İş	Özel	Savunma
Aerefes-Eur-Tuax Genel Müdürlüğü (10 ABD İşyeri)	MG	10 Ağustos 1990	90/740	Akbulut/47	10	167	Harb-İş	Özel	Savunma
ABD Tuslog Komutanlığı (38 İşyeri)	MG	10 Ağustos 1990	90/740	Akbulut/47	38	735	Harb-İş	Özel	Savunma
260 İşyeri (Körfez Krizi)	MG	27 Ocak 1991	91/1413	Akbulut/47	260	136,000		Kamu, Özel	
Tarım İşletmeleri genel Müdürlüğü (TİGEM)	GS MG	29 Mayıs 1992	92/3090	Demirel/49	1	8,979	Tarım-İş	Kamu	Tarım
Başbakanlık Basımevi	GY	6 Mayıs 1993	93/4382	Demirel/	1	210	Basın-İş	Kamu	Basın

Milli Güvenlik Gereçeli Grev Ertelemeleri

				49					
Türk Hava Yolları	MG	23 Mart 1995	95/6543	Çiller/50	2	10,500	Hava-İş	Kamu	Havacılık
Başbakanlık Basımevi	GY	6 Ekim 1995	95/7346	Çiller/51	1	208	Basın-İş	Kamu	Basın
T. Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü	GS +MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7378	Çiller/51	41	35,881	Şeker-İş	Kamu	Şeker
TCDD Genel Müdürlüğü	GS+MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7379	Çiller/51	1	3,836	Liman-İş ve Demiryol-İş	Kamu	Liman
MKEK Genel Müdürlüğü	MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7401	Çiller/51	1	962	Petrol-İş	Kamu	Kimya
MKEK Genel Müdürlüğü	MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7401	Çiller/51	1	5,741	Türk Metal	Kamu	Metal
Taksan Takım Tezgahları A.Ş.	MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7401	Çiller/51	1	954	Öz Çelik-İş	Özel	Metal
SEKA Genel Müdürlüğü	GS+MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7402	Çiller/51	1	6,332	Selülöz-İş	Kamu	Kağıt
SEKA Bolu Lamine	GS+MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7402	Çiller/51	1	237	Ağaç-İş	Kamu	Ağaç
TDİ A.Ş. Genel Müdürlüğü	GS+MG	17 Ekim 1995 (M)	95/7404	Çiller/51	1	2,461	Liman-İş	Kamu	Liman
Türk Pirelli Lastikleri A.Ş. Good Year Lastikleri A.Ş., Bridgestone Sabancı Lastik Sanayi A.Ş.	MG	5 Mayıs 2000	2000/542	Ecevit/57	3	5,000	Lastik-İş	Özel	Lastik/ Kimya
T. Şişecam Fabrikaları A.Ş. Bağlı İşyerleri	MG	8 Haziran 2001	2001/2492	Ecevit/57	15	6,000	Kristal-İş	Özel	Cam
Türk Pirelli Lastikleri A.Ş. Good Year Lastikleri A.Ş., Bridgestone Sabancı Lastik Sanayi A.Ş.	MG	22 Mayıs 2002	2002/4103	Ecevit/57	3	5,000	Lastik-İş	Özel	Lastik/ Kimya

Milli Güvenlik Gereçeli Grev Ertelemeleri

Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	MG	1 Temmuz 2003 (M)	2003/5816	Erdoğan/59	1		Petrol-İş	Özel	Lastik Kimya
T. Şişecam Fabrikaları A.Ş. Bağlı İşyerleri	MG	8 Aralık 2003 (M)	2003/6479	Erdoğan/59	13	5,000	Kristal-İş	Özel	Cam
T. Şişecam Fabrikaları A.Ş. Bağlı İşyerleri	GS+MG	14 Şubat 2004	2004/6782	Erdoğan/59	13	5,000	Kristal-İş	Özel	Cam
Türk Pirelli Lastikleri A.Ş. Good Year Lastikleri A.Ş., Bridgestone Sabancı Lastik Sanayi A.Ş.	MG	21 Mart 2004	2004/6998	Erdoğan/59	3	5,000	Lastik-İş	Özel	Lastik Kimya
Erdemir Madencilik San. A.Ş.	MG	1 Eylül 2005 (M)	2005/9306	Erdoğan/59	1	400	T. Maden-İş	Kamu	Madencilik
Toplam	MG: 13 GS+MG:7 GY:2		22		506	300,068			

M: Mükerrer, MG: Milli Güvenlik, GS: Genel Sağlık, GY: Gereçe Yok

Tablo açıklamaları: Tabloda yer alan bilgilerin önemli bir bölümü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde istenen bilgilere cevaben Çalışma Genel Müdürlüğü'nün 27 Eylül 2006 tarih ve 28013 sayılı yazısında yer alan bilgilere dayalıdır. Tabloda sadece Genel Sağlık gereçeli grev ertelemeleri yer almamaktadır. Tablo grev erteleme kararnamelerine göre tasnif edilmiştir. Bir grev erteleme kararnamesi birden çok işyeri ve işletmeyi kapsayabildiği için kararname sayısı grev erteleme sayısını yansıtmamaktadır. Bakanlık yazısında yer almayan bilgiler sendika raporlarından, sendika yetkililerinden ve basından yararlanarak tamamlanmaya çalışılmış ve bir kaç erteleme konusunda tahmini bilgiye yer verilmiştir. Tabloda yer alan hükümetler, işkolu, sektör ve kamu özel ayırımına ilişkin bilgiler tarafımızdan derlenmiştir. Tablonun grev erteleme kararname sayısı, erteleme kapsamındaki, işyeri, işletme ve işçi sayılarına ilişkin bilgiler yazının girişinde yöntem sorunlarına ilişkin değerlendirme çerçevesinde ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAP, MAKALE VE RAPORLAR

Aydemir, Murteza (2001). *Grev Hakkı ve Lokavtin Sınırları*, İstanbul: Selüloz-İş Yayını.

Aydın, Ufuk (2005). "From the Taft-Hartley Act to Turkish Industrial relations- Postponement of Legal Strikes: A Legal Borrowing Case", *Comperative Labor Law and Policy Journal*. Vol 25.

Çelik, Aziz (2004). "Muhafazakar demokrasinin Grevle İmtihanı", *Radikal İki*, 1 Şubat 2004.

Çelik, Aziz (2007). "Grev Kıtılığı Rekoru", *Birgün Gazetesi*, 15 Ağustos 2007.

Çelik, Nuri (2004). *İş Hukuku Dersleri*, Yenilenmiş 17. Bası, Beta, İstanbul.

Çelik, Seydi (2008). *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Devlet Askeri Bürokrasisinin İ Sistem İçindeki Yeri*, Salyangoz Yayınları, İstanbul.

Demircioğlu, Murat (1996). "Grev Ertelemesi", *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul: Tarih Vakfı, 1996.

Duran, Lütfi (1970). "Sosyal Hareketler ve Millî Güvenlik." *İktisat ve Maliye* 17, no. 4, Temmuz 1970.

Gülmez, Mesut (2005). *Sendikal Haklarda Uluslararası Hukuka ve Avrupa Birliğine Uyum Sorunu*, Belediye-İş Yayını, Ankara.

ILO (2006). *Freedom of Association, Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO*, Geneva.

ILO (2004). *Governing Body, 335th report of the Committee on Freedom of Association*, Geneva, November 2004.

Kapani, Münci (1970). *Kamu Hürriyetleri*, Üçüncü Bası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

Kristal-İş (2004). *Olağanüstü Bir Dönemden Belgeler*, 14. Genel Kurul, İstanbul.

Kristal-İş (2004b). *Olağanüstü Bir Dönemden Haberler-Yorumlar*, İstanbul.

Kutal, Metin (1977). "Bakanlar Kurulu Tarafından Ertelenen Grevler", *İktisat ve Maliye Dergisi*, Cilt 13, Sayı 12, Mart 1977.

Labor Management Relations Act (1947).

Makal, Ahmet (2007), "Türkiye'de 1946-1960 Dönemindeki Grev Tartışmaları İle Grevler Üzerine Bir Çözümleme Denemesi", *Ameleden İşçiye, Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Milli Güvenlik Siyaset Belgesi, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 2005.

Mis, Olcay ve Erbaşar Özsoy (1983). *Hazırlık Çalışmalarıyla Birlikte Karşılaştırmalı ve Gerekeçeli 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokav Kanunu*, Ankara.

National Labor Relations Act (1935).

Özdemir, Hikmet (1991). *Sivil Cumhuriyet*, Boyut Yayınları, İstanbul.

Petrol-İş. *'90 Petrol-İş Yıllık*, Hazırlayan: İlyas Köstekli, İstanbul.

Rayback, Joseph G. (1966). *A History of American Labor*, Expanded and Updated, Free Press, New York, 397-398.

Tayanç, Tunç (1980). "Geciktirilen Grevler Üstüne Bir Değerlendirme", *ODTÜ*

Gelişme Dergisi, 7, 1-2 1980.

TİSK (1982). *XIV Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu*, Ankara, Nisan 1982.

Topalhan, Türker (1997). *Türkiye’de Grev Ertelemesi Grev Ertelemesinde Zorunlu Tabkım ve Uygulamaların Analizi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Townson, Duncan (1994). *Dictionary of Modern History*, London: Penguin Books.

Tunçomağ, Kenan ve Tankut Centel (1999). *İş Hukukunun Esasları*, 2. Bası, İstanbul: Beta.

Türk-İş (1964). *Sendikalar ve Grev, Lokavt Hakları*, Türk-İş Yayınları 35, Şark Matbaası, Ankara.

Türk-İş (1964b). *Amerikan İşçi Hareketinin tetkiki*, Ankara.

Türk-İş (1968). *7. Genel Kurul Çalışma Raporları*, Ankara.

Türk-İş (1973). *9. Genel Kurul Çalışma Raporu*, Ankara.

Türk-İş (1982). *Anayasa Tasarısı İşveren İsteklerine Göre Hazırlandı İşte İspatı*, Ankara.

Türk-İş (1992). *Onaltıncı Genel Kurul Çalışma Raporu*, Ankara.

Türk-İş (2007). *Türk-İş ve Finlandiya İşçi Sendikaları Konfederasyonu (SAK) tarafından 3-4 Ekim 2006 tarihinde Ankara’da düzenlenen “Avrupa Sosyal Modeli ve Sendikal Haklar” Uluslararası Sempozyumu Kitabı*, Türk-İş Yayını, Ankara.

YARGI KARARLARI

Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas: 1973/41, Karar: 1974/13; Tarih: 25.4.1974

Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas: 1976/27, Karar:1976/51, Tarih: 22/11/1976

Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas: 1984/6, Karar: 1985/1, Tarih: 11/1/1985

Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas: 1985/8, Karar: 1986/27, Tarih : 26.11.1986

Danıştay 10. Daire. Esas: 1995/6508, Tarih: 20.11.1995

Danıştay 10. Daire. Esas: 2000/2369, Tarih: 26.6.2000

Danıştay 10. Daire. Esas: 2001/1713, Karar: 2003/1501, Tarih: 5.5.2003

Danıştay 10. Daire. Esas: 2001/1713, Tarih: 2.8.2001

Danıştay 10. Daire. Esas: 2003/3050, Karar: 2006/2447, Tarih: 14.4.2006

Danıştay 10. Daire. Esas: 2003/6134, Karar No: 2006/2551, Tarih: 19.4.2006

Danıştay 10. Daire. Esas: 2003/6134, Tarih: 12.1.2004

Danıştay 10. Daire. Esas: 2004/2197, Karar: 2006/3982, Tarih: 16.6.2006

Danıştay 10. Daire. Esas: 1995/6497, Karar: 1997/3777, Tarih: 15.10.1997

Danıştay 10. Daire. Esas:1995/6508, Tarih: 20.11.1995 tarih

Danıştay Dava Daireleri Kurulu. Esas: 1967/711, Karar: 1969/652, Tarih: 19.9.1969

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu. Esas: 1998/212, Karar: 1999/1098, Tarih: 19.11.1999

Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu. Esas: 2000/197, Karar: 2000/725, Tarih: 5.5.1999

YAZIŞMALAR

Başbakanlık Hukuk Müşavirliği, 19 Haziran 2000 tarih ve 06175 sayılı yazı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü’nün 27 Eylül

2006 tarih ve 28013 sayılı yazısı.

Ford Otomotiv A.Ş. 20 Ocak 2004 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'ne yazılan yazı, Kristal-İş Sendikası Arşivi.

İlaç İşverenleri Sendikası, 30 Mayıs 2001 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yaşar Okuyan'a yazılan mektup. Kristal-İş Sendikası Arşivi.

Lio Yağ San. ve Tic. A.Ş. 14.01.2004 tarihinde Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen yazılan mektup, Kristal-İş Sendikası Arşivi.

Man Türkiye A.Ş. 20 Ocak 2004 tarihli yazı, Kristal-İş Sendikası Arşivi.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Bilgi Edinme Birimi'nin 16 Kasım 2005 Çarşamba, 17:13 tarihli e-postası.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 25 temmuz 2003 tarih ve HUK. MUŞ: 7010-39-03 sayı ile Başbakanlığa yollanan yazı.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 26 Şubat 2003 tarih ve Huk. Müşv. 7010-/7-03 sayı ile Başbakanlığa yollanan yazı.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 30 Haziran 2003 tarih ve MGSB 7010-3-03(07B1) sayı ve İVEDİ notuyla ile Başbakanlığa yollanan yazı.

Otomotiv Sanayi derneği. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğüne, 12.02.2004 tarih ve Ref.: 2004/0207 sayılı yazı. Kristal-İş Sendikası Arşivi.

Oyak-Renault A.Ş. OSD'ye yollanan 6/11/2003 tarihli yazı, Kristal-İş Sendikası Arşivi.

Penguen Gıda Sanayi A.Ş. 25 Mayıs 2001 Tarihinde Başbakan Bülent Ecevit ile Bakanlar Kurulu üyeleri Hüsamettin Özkan, kemal Derviş, Kenan Tanrıku ve Yaşar Okuyan'a yollanan mektup. Kristal-İş Sendikası Arşivi.

Yonca Gıda Sanayi A.Ş. 14.01.2004 tarihinde Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'e yazılan mektup, Kristal-İş Sendikası Arşivi.

GAZETE VE DERGİLER

Akis Dergisi, 20 Temmuz 1957

Akşam Gazetesi. 20 Şubat 2004, 28 Şubat 2004, 29 Şubat 2004

Aydınlık Dergisi. 29 Şubat 2004

Ayın Tarihi. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ağustos 1990, Nisan 1990, Ekim 1995.

Cumhuriyet Gazetesi. 11 Nisan 1979; 6 Haziran 2001; 13 Mayıs 2004; 14 Kasım 2005; 18 Haziran 2003; 23 Mayıs 2002; 24 Mayıs 2002; 27 Mart 2004; 3 Temmuz 2003

Dünya Gazetesi. 21 Şubat 2004, 8 Haziran 2001

Hürbilek Gazetesi, 24 Şubat 1950

Hürriyet Gazetesi. 9 Aralık 2003

İşçi Hakkı. 12 Temmuz 1951, sayı 2; 26 Temmuz 1951, sayı 4

Milliyet Gazetesi. 20 Şubat 2004

Radikal Gazetesi. 9 Aralık 2003

Sabah Gazetesi. 10 Aralık 2003